

A

s

”Äiti se mulle
vinat ostaa.”

t
d

r

C

Opas

lasten haastattelijoille ja kuvaajille

Ulla Ojala

© LASTENSUOJELUN KESKUSLIITTO ja kirjoittaja

ISBN 978-951-9424-78-1 (pdf)

Teksti: Ulla Ojala

Kannet ja kuvitus: Pauliina Mäkelä

Lastensuojelun Keskusliitto
Armfeltintie 1, 00150 Helsinki

Puh. (09) 329 6011
toimisto@lskl.fi | www.lskl.fi

Oppaan verkkoversio:
www.lskl.fi/lapsetmediassa

Sisällysluettelo

Esipuhe...3

1. Alaikäinen haastateltavana ja kuvattavana...4

- 1.1 Suojeluntarve ja sananvapaus...4
- 1.2. Ikäkysymys...6
- 1.3. Julkaistako nimellä ja kuvalla vai ilman?...9
- 1.4. Arvioi julkisuuden vaikutuksia...11
- 1.5. Kuvaaminen on eri asia kuin kuvan julkaiseminen...11

2. Erityistilanteita...13

- 2.1. Sijoitetut ja huostaan otetut lapset...13
- 2.2. Moninaiset perhemuodot...16
- 2.3. Vaitiolovelvolliset viranomaiset kiistan osapuolena...17
- 2.4. Lapsi kriisitilanteessa...18
- 2.5. Lapsi rikos- ja oikeusutisoinnissa...20
- 2.6. Kun lapsi sairastaa...21
- 2.7. Lapsi päiväkodissa ja koulussa...22
- 2.8. Etnisiin ja uskonnollisiin vähemmistöihin kuuluvat lapset...23
- 2.9. Kehitysvammaiset ja muut ymmärtämisessä ja kommunikoinnissa tukea tarvitsevat lapset...26

3. Olemassa olevaa normitusta ja ohjeistusta...27

- 3.1. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen antamat suuntaviivat...27
- 3.2. Lainsäädännöstä ei juuri selkänöjaa...28
- 3.3. Journalistin ohjeet...28
- 3.4. Julkisen sanan neuvoston alaikäisiä koskevat päätökset...31
- 3.5. Mediataloilla omia ohjeistuksia...32
- 3.6. Kansainvälistä aineistoa ja hyviä käytäntöjä...32

Esipuhe

Oletko tekemässä juttua lapsista tai nuorista? Onko vaikea tietää, keneltä pyytää lupa alaikäisen haastattelemiseen? Tappaako kuvitukseksi tulemaan taas se pelkkä tyhjänä heiluva keinu?

Kädessäsi oleva opas tarjoaa apua, kun toimittajana tai kuvaajana pohdit lasten ja nuorten haastattelemiseen ja kuvaamiseen liittyviä käytännön kysymyksiä ja eettisiä seikkoja. Opas ei ole viisastenkivi eikä virallinen ohjeisto, vaan se antaa pohjaa journalistin omalle eettiselle pohdinnalle tuomalla esiin arkityössä eteen tulleita, pohdintaa vaatineita tilanteita. Viimeiseen lukuun on koottu olemassa olevia suuntaviivoja, aineistoja ja hyviä käytäntöjä.

Kaikkiin tilanteisiin on kuitenkin mahdotonta luoda ohjeistusta, sillä jokainen viestimen ja lapsen kohtaaminen tulee harkita yksittäistapauksena. Edelleen tarvitaan journalistista harkintaa, asioiden äärelle pysähtymistä ja keskustelua kollegoiden kesken.

Opas antaa toivottavasti eväitä, joiden avulla voit entistä varmemmalta pohjalta tehdä juttuja alaikäisistä. Alaikäisellä tarkoitetaan tässä oppaassa alle 18-vuotiaita.

Oppaaseen on koottu käytännön tilanteisiin liittyviä sitaatteja ammatissa toimivilta toimittajilta ja kuvaajilta sekä asiantuntijoilta, joita ovat myös Selviytyjät-ryhmän nuoret jäsenet. He ovat sijoitettuja nuoria, jotka kehittävät Pesäpuu ry:n projektissa sijaishuoltoa.

Oppaan taustalla on työryhmä, johon kuuluvat *Lastensuojelun Keskusliitto ry:n*, *Aika-kauslehtien Liitto ry:n* ja *Suomen Journalistiliitto ry:n* lisäksi *Sosiaalitoimittajat ry*, *Pelastakaa Lapset ry*, Helsingin kaupungin päivähoidon vastuualue sekä oikeustieteen tohtori *Sami Mahkonen*. Tekstin on tuottanut toimittaja *Ulla Ojala*. Työryhmän lisäksi arvokasta apua ja kommentteja ovat antaneet *Dart Center for Journalism and Trauma*, *Helsingin Sanomat*, *Kehitysvammaliitto ry*, *Lastentarhanopettajaliitto LTOL ry*, *Oikeustoimittajat ry*, *Opetusalan Ammattijärjestö OAJ*, *Sateenkaariperheet ry*, *STT-Lehtikuva*, *Väestöliitto ry:n Monikulttuurinen osaamiskeskus*, *Yleisradio*, Julkisen sanan neuvoston sihteeri *Nina Porra*, lakimies *Husein Muhammed* sekä toimittaja *Tiina Merikanto*. Lämmin kiitos kaikille, jotka ovat antaneet aikaansa ja asiantuntemustaan sekä kommentoineet käsikirjoitusta sen syntyprosessin aikana.

Toivottavasti tämä aineisto rohkaisee Sinua ottamaan esiin lapsiin, nuoriin ja heidän oikeuksiinsa liittyviä jutunaiheita.

Helsingissä 28.3.2011

Seppo Sauro
Toiminnanjohtaja
Lastensuojelun Keskusliitto

1. Alaikäinen haastateltavana ja kuvattavana

Olemme tottuneet kuulemaan aikuisia alaikäisiä koskevissa asioissa, mutta miksi emme haastattelisi lapsia ja nuoria itseään? Heillä on vahvaa omakohtaista kokemusta esimerkiksi koulumaailmasta ja siihen liittyvät asiat myös koskettavat heitä enemmän kuin aikuisia. Lapsilla ja nuorilla on usein tuoreita ja mielenkiintoisia ajatuksia, jotka poikkeavat aikuisten näkökulmasta.

1.1 Suojelutarve ja sananvapaus

Lasten ja nuorten ajatukset yhteiskunnallisesta todellisuudesta olisi tärkeää saada kuuluviin ilman, että kaikki esille tuleva on aikuisten siivilöimää. Alaikäiset seuraavat viestimiä siinä missä me aikuisetkin, joten he mielellään lukisivat omanikäistensä käsityksiä maailman menosta.

Lasten ja nuorten mielipiteen kuulemista kannattaa harkita myös jutuissa, joiden yhteydessä heidän äänensä pääsee harvoin kuuluville tai joissa se ei ole aivan ilmeistä. Miltä näyttää tuore kaavaehdotus nuorten näkökulmasta?

Vähemmistöihin kuuluvien lasten ja nuorten olisi tärkeää päästä esille myös muuten kuin vähemmistön edustajana. Esimerkiksi kehitysvammaisilla lapsilla ja nuorilla on sanottavaa muistakin kuin vammaisuuteensa liittyvistä asioista.

Jokainen alaikäinen on yksilö ihan niin kuin jokainen aikuinenkin, joten stereotypiat ja kliseet harvoin pätevät heihinkään. Pakolaislapsi on aina paljon muutakin kuin pakolaislapsi.

Lapsilla on paitsi ilahduttavan raikkaita ajatuksia, myös Suomen perustuslakiin ja Euroopan ihmisoikeussopimukseen kirjattu oikeus sananvapauteen.

Suomenkin ratifioiman YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan lapsella on oikeus ilmaista mielipiteensä ja osallistua ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti itseään koskevien asioiden käsittelyyn. Tämän lisäksi lapsella on sopimuksen mukaan oikeus erityiseen suojeluun.

Viestinten tehtävä on välittää tietoa, jäsentää maailmaa, taustoittaa tapahtumia ja ylläpitää yhteiskunnallista keskustelua. Lukijoilla, kuulijoilla ja katselijoilla taas on oikeus saada tietää, mitä yhteiskunnassa tapahtuu.

Kuinka haastatella ja kuvata lapsia sillä tavoin, että heidän suojelun tarpeensa ja sananvapaautensa tulevat huomioon otetuiksi, ja että tiedotusväline voi täyttää oman tehtävänsä?

- Lasten ja nuorten esiintyminen viestimissä edellyttää toimitukselta tavanomaista huolellisempaa harkintaa. Lapsella on suurempi yksityisyyden suoja kuin aikuisella.
 - ▶ *Katso myös 3.4. Julkisen sanan neuvoston alaikäisiä koskevat päätökset*
- Alaikäinen on aina aikuista haavoittuvampi suhteessa julkisuuteen. Lapsi ei välttämättä osaa arvioida hänelle kuuluvaa yksityisyyden suojaa tai tiedä, mikä on salassa pidettävää hänen ja hänen läheistensä oloissa. Hän ei välttämättä osaa arvioida sanomansa vaikutuksia omaan tai läheistensä elämään.
- Lapsella on ihmisarvo. Lapsia ja nuoria tulee kohdella arvostavasti ja kunnioituksella. Tämä tarkoittaa arkipäivän toimitustyössä esimerkiksi sitä, että lapselta kysytään vain kysymyksiä, jotka ovat hänen kehitystasonsa mukaisia, eivätkä liian vaikeita hänelle. Lapsen tietämättömyyttään antama "hassu" vastaus voi naurattaa aikuista mutta harvemmin lasta. Myöskään lapsen lausahduksia ei saa irrottaa asiayhteydestään.
- Kysy lapselta ja hänen huoltajaltaan lupa haastatteluihin ja kuvaamiseen. Jos se ei ole mahdollista, koeta saada yhteys huoltajaan ennen aineiston julkaisemista. Toisaalta luvan saamisesta ei saisi tulla kynnyskysymystä, joka rajoittaa lapsen sananvapautta.
 - ▶ *Katso myös 1.2. Ikäkysymys*
- Varmista, että lapsi ja mahdollisesti hänen seurassaan oleva aikuinen tietää puhuvansa toimittajan kanssa ja ymmärtää, millaisessa yhteydessä hänen sanomaansa tai kuvaansa ollaan käyttämässä. Tästä on varmistettava erityisen hyvin silloin, jos haastateltava on esimerkiksi alaikäinen, jonka suomenkielen taito on puutteellinen.
 - ▶ *Katso myös 2.8. Etnisiin ja uskonnollisiin vähemmistöihin kuuluvat lapset*
 - ▶ *3.3. Journalistin ohjeet kohta 17*
- Lapselle ja hänen huoltajalleen on syytä kertoa, että jutun voi saada tarkistettavaksi ennakkoon ja omiin lausumiinsa voi esittää muutoksia.
 - ▶ *Katso myös 3.3. Journalistin ohjeet kohta 18*
- Jos mahdollista, haastattelu- ja kuvaustilanteessa tulisi olla paikalla aikuinen, jonka lapsi tuntee. Näin hän tuntee olonsa turvalliseksi. Paikalla oleva aikuinen ei saa dominoida haastattelua.
- Jos mahdollista, tee haastattelu rauhallisessa paikassa. Ole valmis käyttämään lapsen luottamuksen voittamiseen ja haastatteleamiseen tavallista enemmän aikaa. Älä kiirehdi: anna lapselle aikaa myös vastaamiseen.
- Lapselle ei saa aiheuttaa jutun tekemisellä vahinkoa, eikä häntä saa saattaa alttiiksi väkivallan uhalle, kiusaamiselle tai syrjinnälle.
 - ▶ *Katso myös 3.1. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen antamat suuntaviivat artikla 19*

”Itse pyrin siihen, että lapsen etu on aina tärkein. En esimerkiksi haastattele lapsia erityisen vaikeista aiheista, koska en voi ottaa vastuuta siitä, mitä tapahtuu haastattelun jälkeen – jos vaikea aihe kaivetaan esiin, ja se nostattaa jälkikäteen tunteita, joiden kanssa on vaikea elää.”

Toimittaja

”Jos lapset ovat vanhempiensa kanssa, kysyn aina vanhemmilta luvan. Ja lapseltakin, jos hän on puhetaiteinen. Väkisin en vanhempien luvallakaan kuvaa.”

Kuvaaja

”Kerran yksi topakka päiväkotikäinen poika kielsi kuvaamasta häntä yhteiskouluun, joten noudatin nöyrästi pyyntöä!”

Toimittaja-kuvaaja

1.2. Ikäkysymys

Nopeaa uutistyötä tekeviä journalisteja askarruttaa eniten kysymys, minkä ikäisiä lapsia ja nuoria voidaan haastatella ja minkä ikäisten kuvia voidaan julkaista ilman huoltajalta pyydettyä lupaa. Yksiselitteistä ikään liittyvää ohjetta on mahdoton antaa, sillä asiaan vaikuttavat lapsen kehitystaso ja aihe, josta häntä aiotaan haastatella. Journalistinen harkinta nousee siis avainasemaan.

Tapauskohtaista harkintaa

Julkisen sanan neuvosto on tietoisesti välttänyt ottamasta kantaa ikäkysymykseen, sillä sen mielestä jokaisen lapsen kohdalla on käytettävä tapauskohtaista harkintaa. Ikärajojen tiukka määrittely ei ole välttämättä myöskään lapsen tai nuoren edun mukaista.

YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen 12. artikla toteaa ympäröivästä, että lapsen mielipide on otettava huomioon hänen ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti.

Lakipykälistä tai *Journalistin ohjeista* ei löydy vastausta ikäkysymykseen, joten jotkin mediatalot ovat luoneet omia käytäntöjä. Monessa toimituksessa asiaa pohdittiin Jokelan ja Kauhajoen koulusurmien yhteydessä, ja jotkut mediatalot uudistivat Jokelan jälkeen ohjeistustaan.

► Katso myös 2.4. Lapsi kriisitilanteessa

Mediatalojen omat ohjeistukset

Suurimmilla mediataloilla on omia eettisiä ohjeistuksia, joissa linjataan myös ikäkysymystä. Päivittäinen työnteko helpottuu, kun toimittajat ja kuvaajat voivat nojata riittävän täsmälliseen ohjeistukseen.

Seuraavassa esitellään *Helsingin Sanomien*, *Yleisradion* ja *Suomen Tietotoimiston* ohjeistuksia, joissa vedenjakajana käytetään 15 vuoden ikää. Se on paitsi rikosoikeudellisen vastuun ikäraja, myös ikä, jolloin henkilö voi solmia työsopimuksen oppivelvollisuuden suorittuaan, ajaa mopoajokortin ja hankkia pankin automaattikortin. 15-vuotias voi niin ikään erota kirkosta ja tehdä nimenmuutoksen vanhempiensa kirjallisella luvalla sekä käydä rippikoulun, konfirmoitua ja ryhtyä kummiksi.

Helsingin Sanomat

Helsingin Sanomat (HS) on laatinut toimituksen käyttöön ohjeet lasten ja nuorten haastattelemisesta ja kuvaamisesta. Ohjeiden johtavana periaatteena on, että myös lapsilla ja nuorilla on oikeus tulla kuulluksi sekä itseään koskevissa että yleisissä asioissa, sillä sananvapaus on myös lapsille kuuluva ihmisoikeus.

Käytössä on kolme ikäkategoriaa:

- Yli 15-vuotiasta voi haastatella ja hänestä voi julkaista kuvia kohtuullisen vapaasti. Huoltajan lupa ei ole ohjeen mukaan tarpeellinen, kun haastattelussa käsitellään esimerkiksi henkilön mielipiteitä ja kokemuksia hänen elämänsä piiriinsä liittyvistä ja yleisistä yhteiskunnallisista kysymyksistä.
Sitä tarkempaa journalistista harkintaa on käytettävä, mitä merkittävämmästä tai arkaluontoisemmasta asiasta on kysymys ja mitä kauaskantoisempia seuraukset voivat olla henkilön itsensä tai hänen läheistensä kannalta. Jos tuntuu, ettei nuori ole riittävän kypsä punnitsemaan edellä mainittuja näkökohtia, haastatteluun tai kuvan julkaisemiseen on syytä hankkia huoltajan lupa.
- 7–15-vuotiaan haastatteluun on pääsääntöisesti hankittava huoltajan tai hänen seurassaan olevan muun täysi-ikäisen lähiomaisen lupa. Jos kyseessä on lapsen tai nuoren ja hänen läheistensä kannalta vähämerkityksinen, mahdollisilta seurauksiltaan harmiton asia, on lapsen tai nuoren oma suostumus riittävä. Toimittajan ja kuvaajan tulee kuitenkin punnita lapsen ja nuoren kypsyttä.
- Alle 7-vuotiaan haastatteluun ja kuvaamiseen pyydetään aina huoltajan tai haastattelutilanteessa hänestä huolehtivan muun täysi-ikäisen lähiomaisen lupa.

Ohjeet ovat luettavissa HS:n intranetissä, josta toimittajat ja kuvaajat voivat tarvittaessa tulostaa ne haastateltaville ja kuvattaville.

Yleisradio

Yleisradio (YLE) pitää tärkeänä toisaalta alaikäisen suojelua, toisaalta lasten ja nuorten äänen kuulumista.

YLEn ohjeiden mukaan alle 15-vuotiaiden haastattelut perustuvat aina hyvin tarkkaan harkintaan. Tapauskohtaisesti punnitaan, milloin on pyydettävä lupa huoltajalta tai nuoren mukana olevalta aikuiselta. Jos haastattelun aiheena on jokin arkaluontoinen asia tai tilanne on poikkeuksellisen järkyttävä, alle 18-vuotiaan huoltajalta kysytään aina lupa. Poissa tolaltaan olevien ihmisten haastattelemiseen suhtaudutaan YLEssä ylipäänsä pidättyvästi.

Jos haastattelun aihe on sen kaltainen, jossa nuoret ovat vanhempia parempia asiantuntijoita, luvan kysymisessä voidaan joustaa.

STT:n tyylikirja

Suomen Tietotoimiston (STT) tyylikirjassa kehoitetaan pyytämään aina huoltajan tai mukana olevan aikuisen lupa haastattelun julkaisemiseen, jos haastateltavana on alle 15-vuotias, joka voidaan tunnistaa nimen, kuvan tai muiden tuntomerkkien perusteella.

Jos kyseessä on poikkeuksellisen järkyttävä tilanne tai arkaluontoinen haastattelulausunto, tulee huoltajan suostumus hankkia myös 15 vuotta täyttäneen haastattelemiseen. Jos huoltajan suostumusta ei ole mahdollista hankkia, lasten tai nuorten kommentteja voi käyttää vain ilman tunnistetietoja ja kuvaa.

STT:n tyylikirja on ainoa vapaasti verkossa luettavissa oleva suomalaisen mediatalon tyylikirja. Sitä voi lähteen mainiten lainata vapaasti.

Mikä on arkaluontoista?

Sekä HS:n, YLE:n että STT:n ohjeissa kiinnitetään huomiota arkaluonteisiin aiheisiin.

Henkilötietolain 11 §:n mukaan arkaluonteisina tietoina pidetään henkilötietoja, jotka kuvaavat rotua tai etnistä alkuperää, yhteiskunnallista, poliittista tai uskonnollista vakaumusta tai ammattiliittoon kuulumista, rikollista tekoa, rangaistusta tai muuta rikoksen seuraamusta, terveydentilaa, sairautta tai vammaisuutta taikka hoitotoimenpiteitä, seksuaalista suuntautumista tai käyttäytymistä, sosiaalihuollon tarvetta tai henkilön saamia sosiaalihuollon palveluja, tukitoimia ja muita sosiaalihuollon etuuksia.

Entä mielipidekyselyt?

Kun lasta tai nuorta haastatellaan ja kuvataan katugallupiin, tilanne on sikäli poikkeuksellinen, että haastattelusta ei sovita etukäteen, eikä huoltaja ole välttämättä paikalla. Tukena ei myöskään ole huoltajan allekirjoittamaa suostumusta, kuten päiväkotitai kouluympäristössä saattaa olla.

HS:n toimittajia on ohjeistettu katugallupia tehdessään antamaan lapselle käyntikorttinsa. Samalla lasta kehoitetaan kertomaan haastattelusta huoltajalle ja pyydetään, että hän välittäisi vanhemmalle pyynnön soittaa toimittajalle.

STT:n ohjeiden mukaan lasta pyydetään soittamaan huoltajalleen ja kysymään lupaa haastatteluun. Toimittaja voi myös itse puhua puhelimessa huoltajan kanssa.

Kansainvälisiä näkemyksiä

Kansainvälinen Journalistiliitto (IFJ) ohjeistaa pyytämään aina pienempien lasten vanhemmilta haastattelu- ja kuvausluvan. Tarkkaa ikärajaa ei näissäkään ohjeissa anneta.

Sen sijaan IFJ painottaa, että journalistin tulee kunnioittaa kieltävää vastausta, vaikka vanhempien päätös olisi hänen mielestään väärä. Journalistin ei pidä olettaa tietävänsä parhaiten lapsen etua. Poikkeuksen muodostaa tilanne, jossa erityisen painava yleinen etu puhuu lapsen kuulemisen puolesta.

- ▶ *Peter McIntyre, Child Rights and the Media. Putting Children in the Right. Guidelines for Journalists and Media Professionals. International Federation of Journalists (IFJ) 2002 (pdf).*

”Ikärajakysymys on harmaa alue. 15-vuotias ei ole täysivaltainen toimija, mutta hän on oikeustoimikelpoinen eli voi jättää rikosilmoituksen. Oikeudessa ei ole koskaan punnittu 15–18-vuotiaan asemaa tältä kannalta, joten kehottaisin tulkinnoissa varovaisuuteen. Punninta sananvapausaspektin ja holhouksen tarpeen välillä riippuu olennaisesti aiheesta eli siitä, mitä henkilö on sanomassa.”

Mikko Hoikka, Aikakauslehtien Liiton liittojohtaja

”Pitäisikö kysyä 14-vuotiaiden vanhemmilta lupa vai ei? Olen juuri tekemässä juttua nuorisokahvilasta enkä kysynyt lupia, kun asia olisi mennyt ihan mahdollittoman monimutkaiseksi. No, vaikea uskoa, että vanhemmat hermostuvat, jos teini sanoo mielipiteensä paikkakunnan nuorisokahvilasta. Voi olla, että joku juttu jää joskus tekemättä, jos esimerkiksi opettaja sanoo, että oppilaiden haastattelemiseksi lupa on kysyttävä, ja pikku asia menee tosi vaivannäöksi.”

Toimittaja

”Mielivärejä ja -elokuvia ja -bändejä voi kysellä noin vain, mutta vanhempien erosta tai kotioloista ei voi kyllä tiedustella noin vain.”

Toimittaja

1.3. Julkaistako nimellä ja kuvalla vai ilman?

Käytännön toimitustyössä joudutaan punnitsemaan, julkaistako lapsen koko nimi ja hänen kuvansa vai suojatako hänen henkilöllisyyttään esimerkiksi käyttämällä keksittyä nimeä.

Vuonna 2010 vellone ns. Turun huostaanottojupakka osoitti, että käytännöt vaihtelevat mediakohtaisesti: osa tiedotusvälineistä julkaisi sekä lapsen että vanhempien nimet ja kuvat, osa piti henkilöllisyydet täysin suojassa. Kyseisessä tapauksessa lastensuojeluviranomaiset ottivat huostaan suomalais-venäläisen perheen 7-vuotiaan pojan.

Suurin osa suomalaisista tiedotusvälineistä pääsääntöisesti julkaisee juttujen ja kuvien yhteydessä sekä lapsen etu- että sukunimen. Esimerkiksi Helsingin Sanomien ohjeen mukaan lapsi esiintyy kuvassa ilman sukunimeään vain poikkeustapauksissa. Tällöin ratkaisu pohjautuu journalistiseen harkintaan ja haluan suojella lapsen yksityisyyttä mahdollisilta kielteisiltä seurauksilta.

Rikosjutut selkein poikkeus

Selkeimmän poikkeuksen muodostavat rikosjutut. Journalistin ohjeiden mukaan alaikäisen rikoksen tekijän tai uhrin henkilöllisyyttä on suojattava.

► Katso myös 2.5. Lapsi rikos- ja oikeusuutisoinnissa

3.3. Journalistin ohjeet kohdat 31,32, 33, 34

Seksuaalista häirintää

Journalistista harkintaa nimien ja kuvien julkaisemisesta kannattaa käyttää tilanteissa, joissa alaikäisiltä kysellään mielipiteitä ja kokemuksia esimerkiksi alkoholin tai huumeiden käytöstä.

► Katso myös 3.4. Julkisen sanan neuvoston alaikäisiä koskevat päätökset

Pelkän etunimen käyttöä kannattaa harkita, jos on pelättävissä, että esimerkiksi kuvissa rannalla esiintyvät uima-asuiset lapset alkaisivat saada seksuaalisväritteisiä viestejä tai pedofiili kiinnostuisi vaikkapa kesäkuvakilpailun vähäpukuisista pikkulapsista.

Median vai haastateltavan etu?

Kansainvälisen journalistiliiton (IFJ) ohje on päinvastainen suomalaiseen käytäntöön nähden. IFJ:n mukaan lapsen nimeä ja kuvaa ei pidä julkaista, paitsi jos kyseessä on selkeästi yleinen etu.

Media professionals should guard against visually or otherwise identifying children unless it is demonstrably in the public interest. (Clause 5)

Mutta toisaalta YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen artiklat 7 ja 8 korostavat, että lapsella on syntymästään lähtien oikeus nimeen ja henkilöllisyyteen, ja häntä on siten kohdeltava. Vaikkei sopimusta laadittaessa olekaan ajateltu ensisijassa viestimiä, käy artikloista ilmi, että yksi lapsen perustavaa laatua olevista oikeuksista on oikeus nimeen. Eli tämän mukaan lapsen nimeä tulee käyttää aina, jos siitä ei ole haittaa.

UNICEF ohjeistaa hämärtämään lapsen identiteetin, jos tämä on muun muassa seksuaalisen hyväksikäytön uhri, seksuaalirikoksen tekijä, hiv-positiivinen tai aidsia sairastava, rikoksesta syytetty tai tuomittu, lapsisotilas tai entinen lapsisotilas. Joissakin tilanteissa myös turvapaikan hakijan tai pakolaisen identiteetti olisi syytä salata.

UNICEF muistuttaa, että joissakin tapauksissa lapsen nimen tai tunnistettavan kuvan käyttäminen on lapsen parhaaksi. Esimerkiksi silloin, kun lapsi ottaa toimittajaan yhteyttä saadakseen mielipiteensä kuuluville. Mutta jos on olemassa riski, että lapsi vaarantuu, kannattaa mieluummin raportoida lasten tilanteesta yleisesti – riippumatta siitä, kuinka paljon uutisarvoa yksittäisen lapsen tarinalla olisi.

Tämä on jatkuvaa rajankäyntiä leimautumisen pelon kanssa. Omilla kasvoillaan esiintyminen on aina rohkea teko silloin, kun puhutaan arasta aiheesta. Olisiko kuitenkin joissakin tapauksissa niin, ettei toimittajan eettisistä syistä kannattaisi siihen rohkaista? Kumman etu on tärkeämpi: lehden vai haastateltavan? Kenen tehtävä sitä on pohtia?”

Toimittaja

”Avioerojutussa ei haluttu tuoda esille lasten nimiä. Tiedonkulku toimittajan ja kuvaajan kesken kuitenkin katkesi, sillä seurauksella, että lasten kasvot näkyivät valokuvasta, joka oli lehdessä julkaistussa kuvassa seinällä isän takana”.

Toimituspäällikkö

”Kun kysyin, eikö nimimerkki riittäisi, sain vastaukseksi, että lukijat eivät oikein hyväksy ja usko nimimerkillä tehtyjä juttuja. Ajattelin, että onko todella totta, että jokainen tarina tarvitsee todellisen nimen, jotta juttuun voi samaistua? Eikö nimimerkki todellakaan riitä?”

Selviytyjät-ryhmän jäsen

”Olen käynyt Vanajan avovankilassa äiti-lapsi-osastolla kuvaamassa eri lehtiin. Äidit eivät koskaan halua itseään kuvattavan tunnistettavasti, mutta lapsia antavat kyllä (kuvata). Kerran äidit kielsivät myös lasten tunnistettavan kuvaamisen. Yhdellä keikalla lehti kielsi kuvaamasta lapsia. Perusteluna oli, etteivät lapset itse olleet valinneet vankilassaoloaan, eivätkä voi vaikuttaa asiaan. Äitien lupa ei myöskään riitä, sillä äidit eivät välttämättä ajattele asiaa.”

Kuvaaja

1.4. Arvioi julkisuuden vaikutuksia

Joskus toimittaja joutuu työssään pohtimaan, osaavatko vanhemmat välttämättä tulkita lapsensa parasta esimerkiksi kiistatilanteen osapuolena tai tunnekuohussa. Käyttökelpoinen eettisen pohdinnan selkänöja on Journalistin ohjeiden kohta 12, jonka mukaan tietolähteisiin on suhtauduttava kriittisesti. Tämä on erityisen tärkeää kiistanalaisissa asioissa, sillä tietolähteellä voi olla hyötymis- tai vahingoittamistarkoitus.

Myös Journalistin ohjeiden kohdasta 30 on tukea. Sen mukaan kaikki julkinen ei välttämättä ole julkaistavissa, ja erityistä varovaisuutta on noudatettava, kun käsitellään alaikäisiä koskevia asioita.

Tämä pätee myös pohdittaessa tapauksia, joissa vanhemmat ovat vieneet nettiin, esimerkiksi omaan blogiinsa, perhettään koskevia sosiaalihuollon asiakirjoja. Kaikki saatavilla oleva aineisto ei ole julkaistavissa.

Onko esimerkiksi eettisesti perusteltua tuoda sikainfluenssarokotuksen jälkeen narkolepsiaan sairastuneita lapsia julkisuuteen, pohditaan Journalisti-lehden numerossa 4/2011.

Norjan journalistiliitto lisäsi pykälän

Norjan journalistiliitto (Norsk Journalistlag) on lisännyt omiin eettisiin ohjeisiinsa pykälän, jonka mukaan toimittajan tulee lapsista kirjoittaessaan joka kerta erikseen arvioida julkisuuden vaikutuksia. Ohjeen mukaan toimittajan ei pidä paljastaa lapsen henkilöllisyyttä, vaikka saisikin sen tietoonsa vanhemmalta tai joltakin toiselta vastuulliselta osapuolelta, kun kyse on perheriidasta tai lastensuojelu- tai oikeustapauksesta.

1.5. Kuvaaminen on eri asia kuin kuvan julkaiseminen

Alaikäisten kuvaamista koskevat samat yksityisen ja julkisen tilan säännöt kuin muitakin. Julkisella paikalla saa aina kuvata. Myös yksittäisten ihmisten kuvaaminen on sallittua julkisilla paikoilla, joita ovat esimerkiksi kadut ja puistot, kauppakeskusten yleiset alueet, kirjastot, sairaaloiden aulat, virastojen yleisölle avoimet tilat, juna- ja linja-autoasemat sekä lentoasemien yleisölle avoimet alueet. Myös onnettomuuspaikkaa voi kuvata.

Aina on kuitenkin muistettava, että kuvan julkaiseminen on eri asia kuin kuvaaminen. Tässä painottuu journalistinen harkinta. Journalistin ohjeiden mukaan kaikki julkinen ei välttämättä ole julkaistavissa.

- Katso myös 1.2. *Ikäkysymys*
- 3.3. *Journalistin ohjeet kohdat 29 ja 30*

Julkisrauhan alueella

Toimittajat ja kuvaajat tekevät usein työtään päiväkodeissa ja kouluissa, jotka ovat julkisrauhan suojaamia paikkoja. Pääsääntöisesti kuvaamisesta niissä sovitaan päiväkodin johtajan tai rehtorin kanssa etukäteen.

Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että rehtori antaisi huoltajien puolesta luvan lasten haastatteluun ja kuvaamiseen. Osassa kaupungeista ja kunnista päiväkotien ja koulujen henkilökunta kerää lukuvuoden alussa huoltajilta kirjalliset luvat lasten kuvaamiseen, haastatteluun ja aineiston julkaisemiseen. Käytäntö on toiminut hyvin.

Kaikkialla ei kuitenkaan toimita näin, joten toimittajan ja kuvaajan on aina syytä varautua siihen, etteivät huoltajien luvat ole etukäteen selvillä.

- Katso myös 2.7. *Lapsi päiväkodissa ja koulussa*

Ihmisten oikeudeton kuvaaminen julkisrauhan suojaamassa paikassa voi olla rikoslain 24 luvun 6 §:n mukaan salakatselua. Silloin kuvauspaikan on kuitenkin oltava yleisöltä suljettu ja kuvaamisen on tapahduttava henkilön yksityisyyttä loukaten.

Esimerkiksi koulu ei ole yleisöltä suljettu tila: perusopetuslain mukaan opetus on julkista, ja oikeutta päästä seuraamaan opetusta voidaan rajoittaa vain perustelluista syistä. Perusteeksi riittää esimerkiksi se, että ulkopuolisen läsnäolo ja kuvaaminen häiritsee oppilaiden tai opettajan työskentelyä.

► *Katso myös 2.7. Lapsi päiväkodissa ja koulussa*

Apulaisoikeuskanslerin syksyllä 2010 antaman päätöksen mukaan koulu ei voi omissa järjestysäännöissään kieltää valokuvaamista, videointia ja nauhoittamista koulun alueella. Valokuvaaminen, videointi ja nauhoittaminen ovat perustuslain 12 §: 1 momentissa tarkoitetun sananvapauden käyttämistä. Koulu oli halunnut kiellolla estää kuvien julkaisuun perustuvaa nettikiusaamista.

Kotirauhan piirissä

Ihmisten kuvaaminen vaatii luvan, kun kuvataan kotirauhan suojaamissa paikoissa. Tällaisia ovat muun muassa asunnot, loma-asunnot ja muut asumiseen tarkoitetut tilat, kuten hotellihuoneet ja teltat. Kotirauha suojaa myös aidattuja piha-alueita, käymälöitä, pukeutumistiloja, virastojen ja laitosten yleisöltä suljettuja tiloja sekä suljettuja yksityistilaisuuksia.

Kotirauhan suojaama paikka on myös esimerkiksi lastenkoti ja vankilan äiti-lapsi-osaston selli – tilan asumistarkoitus ratkaisee. Mikäli oikeudettomasti kuvaa ihmisiä edellä mainituissa paikoissa, voi rikoslain 24 luvun 6§:n mukaan syyllistyä salakatseluun.

Kuvitus- symboli- ja arkistokuvat

Kuvitus-, ja symbolikuvien käytössä kannattaa toimia harkiten, jottei synny epätoivottuja tilanteita. Näin kävi esimerkiksi tapauksessa, jossa nuorten huumeidenkäyttöä käsittelevässä lehtijutussa käytettiin kuvituskuvaa nuoresta miehestä, jonka päänahassa oli erikoinen tatuointi. Mies esitti korvausvaateen sen perusteella, että hän oli kuvasta tunnistettavissa tatuoinnin takia.

Hyvä nyrrkisääntö arkistokuvien osalta on, että jollet käyttäisi kuvaa tuoreena, älä käytä sitä arkistostakaan.

Kuvitus-, symboli- ja arkistokuvien käytössä on syytä käyttää ylipäätään tarkkaa harkintaa, jos kuvia käytetään lapsen kannalta arkaluontoisten aiheiden, kuten erotilanteen kuvituksena.

Oikeustapaus

Alaikäisiä esittävien kuvituskuvien kannalta mielenkiintoinen on oikeustapaus, jossa vanhemmat vaativat toimittajalle rangaistusta yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämisestä. Sekä käräjäoikeus että hovioikeus hyökkäsivät syytteen.

Toimittaja oli haastatellut ohjelmassa erään yhdistyksen toiminnanjohtajaa monitoimikeskuksessa, jossa järjestettiin muun muassa koululaisten iltapäivätoimintaa. Haastattelussa syntyi syyttäjän mukaan kuva, että keskuksen toimintaan osallistuvat lapset ovat työttömien, pubissa oleskelevien vanhempien lapsia. Erään ohjelmassa tunnistettavasti näkyneen lapsen vanhemmat katsoivat, että kuvan kautta esitettiin vihjaus, jonka mukaan esiin tuodut asiat koskivat myös heidän perhettään. Tämä oli heidän mukaansa omiaan aiheuttamaan kärsimystä tai heihin kohdistuvaa halveksuntaa.

Nettikuvat

Kerran verkossa julkaistua kuvaa ei saa sieltä pois koskaan. Siksi verkkojulkaisuihin on syytä valita kuvat todella harkiten.

”Symbolikuvien kanssa on saanut olla tosi tarkkana, koska kuvissa olevat lapset eivät ole edustaneet itseään, vaan symboloineet jotenkin lapsen asemaa erilaisissa, joskus tosi rankoissakin juttuaiheissa.”

Toimittaja

2. Erityistilanteita

Joissakin tilanteissa journalistisen harkinnan merkitys korostuu entisestään. Seuraavassa käsitellään muutamia erityistilanteita, joissa vaaditaan tavallista hienovaraisempaa suhtautumista tai joissa huoltajuuskysymykset voivat aiheuttaa päänvaivaa.

2.1. Sijoitetut ja huostaan otetut lapset

Kaikki lapset eivät asu vanhempiensa kanssa

Kaikki lapset eivät asu kotona omien vanhempiensa kanssa. Suomessa runsaat 16 000 lasta ja nuorta asuu kodin ulkopuolella. Heidät on sijoitettu asumaan sijaisperheeseen, ammatilliseen perhekotiin tai laitokseen, kuten lastenkotiin tai koulukotiin. Myös omaan kotiin sijoittaminen on mahdollista; lapsi voidaan sijoittaa väliaikaisesti vanhempansa hoidettavaksi esimerkiksi kun valmistellaan lapsen palaamista kotiin sijoituksen jälkeen.

Avohuollon tukitoimi tai huostaanotto

Lapset päätyvät asumaan kodin ulkopuolelle yleisimmin joko lastensuojelun avohuollon tukitoimena tai huostaanoton kautta.

Kun kyseessä on avohuollon tukitoimi, lapsi voidaan sijoittaa joko yksinään tai yhdessä vanhempiensa tai toisen vanhempansa kanssa. Lapsi voidaan sijoittaa yksin, mikäli se on tarpeen esimerkiksi lapsen kuntouttamiseksi tai lapsen huolenpidon järjestämiseksi väliaikaisesti huoltajan sairauden vuoksi.

Kun sosiaalihuollosta vastaava viranomainen ottaa lapsen huostaan, hänet sijoitetaan ilman vanhempiaan. Huostaanotto tehdään esimerkiksi silloin, kun kotiolot tai nuoren oma toiminta vaarantavat vakavasti hänen terveytensä tai kehityksensä.

Huoltajuus säilyy silti vanhemmilla

Myös sijoitettujen lasten ääni olisi tärkeä saada kuuluviin viestimissä, mutta keneltä kysyä haastattelu- ja kuvauslupaa? Toimittajan eteen saattaa tulla esimerkiksi tilanne, jossa sijaisvanhemmat antavat luvan haastatteluun ja kuvaamiseen, mutta lapsen biologinen vanhempi sen kieltää.

Sijoitetun tai huostaan otetun lapsen huoltajuudesta vastaavat edelleen hänen huoltajansa

eli käytännössä useimmiten biologiset vanhemmat. Niinpä heiltä tulee kysyä lupa, jos lasta tai nuorta halutaan haastatella tai kuvata.

Tilanne saattaa olla pulmallinen siksi, että huoltaja on esimerkiksi vaikeasti päihde-ongelmainen. Eettisesti olisi kuitenkin oikein, että biologisille vanhemmille annettaisiin aina tietoa. Suuri merkitys on myös sillä, mistä aiheesta lasta tai nuorta aiotaan haastatella.

Tilanteissa, joissa lapsi on ollut useita vuosia sijoitettuna perheeseen perhehoitoon, perhehoitajat voidaan vanhempien suostumuksella ja oikeuden päätöksellä määrätä lapsen oheishuoltajiksi ja määrätä samalla huoltajien tehtävien jaosta. Lapsen huolto voidaan myös siirtää kokonaan sijaisvanhemmille, jolloin he saavat huoltajan oikeudet ja velvollisuudet.

► [Lue lisää Lastensuojelun käsikirjasta](#)

Herkällä korvalla

Toimittajan ja kuvaajan on syytä sijoitettuja ja huostaan otettuja lapsia haastatellessaan ja kuvatessaan ottaa etukäteen huolellisesti selvää taustoista. Sijaislapsella voi olla takanaan hyvin vaikeita kokemuksia, kuten väkivaltaa, laiminlyöntejä huolenpidossa ja hylätyksi tulemistä. Silti lapsi on yleensä lojaali vanhemmilleen. Jokaisen tausta on kuitenkin erilainen; joissakin tapauksissa sijoituksen syynä voi olla esimerkiksi vanhemman sairastuminen.

Haastattelutilanteessa kannattaa kuunnella lasta herkällä korvalla. Huostaanotto ja sijoittaminen saattavat olla arkoja asioita niin lapselle kuin hänen vanhemmilleen.

Arkaluontoisista asioista kirjoitettaessa on erityisen tärkeää antaa haastateltavalle mahdollisuus tarkastaa lausumansa ennen jutun julkaisemista.

Kannattaa myös miettiä, haluaako sijoitettu lapsi tulla esiin julkisuudessa nimenomaan sijoitettuna lapsena. Hän ei välttämättä halua tulla nähdyksi juuri siitä näkökulmasta, vaan ”tavallisena” lapsena. Aina sijoitetun lapsen kaikki kaverit tai opettajakaan eivät tiedä sijoituksesta.

► *Katso myös 3.1. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen antamat suuntaviivat artikla 20
3.3. Journalistin ohjeet kohta 18*

Sijaishuollossa olevat lapset kouluissa ja päiväkodeissa

Haastatteluista ja kuvaamisista päiväkodeissa ja kouluissa sovitaan pääsääntöisesti etukäteen päiväkodin johtajan ja koulun rehtorin kanssa. Lupa lapsen haastattelemiseen ja kuvaamiseen tulee kuitenkin pyytää aina lapsen huoltajalta. Joissain kunnissa ja kaupungeissa päiväkodit ja koulut jakavat lapsille lukukauden alussa lomakkeet, joilla huoltajat voivat omalla allekirjoituksellaan antaa luvan lapsen kuvaamiseen ja haastattelemiseen.

Laitokseen tai sijaisperheeseen sijoitetun lapsen käytännön yhteydenpidon koulun ja päiväkodin kanssa hoitaa laitos tai sijaisvanhempi. Sijaisperhe tai laitos välittää toimittajan pyynnön tarvittaessa sosiaalityöntekijälle, joka hoitaa asian lapsen huoltajan kanssa.

► *Katso myös 1.2. Ikäkysymys
2.7. Lapsi päiväkodissa ja koulussa*

Helsingin kaupungin ohje

Helsingin kaupungin ohjeistuksen mukaan sijaisperheessä asuva lapsi ei saa ilman huoltajan lupaa esiintyä tunnistettavasti tiedotusvälineissä. Lapsen kuvaa ei saa julkaista lehdessä tai netissä, häntä ei saa haastatella radiossa tai televisiossa eikä hänestä muutenkaan otettuja kuvia tai filmejä saa esittää julkisesti, elleivät hänen huoltajansa ole antaneet siihen kirjallista lupaa.

”Sijoitetun lapsen kuvauksessa lupa oli sekä sijaisvanhemmilta että biologisilta vanhemmilta. Hyvässä hengessä ja maalaisjärjellä pärjää melko pitkälle.”

Kuvaaja

”5-vuotias lapsi kuvattiin sijaisvanhemmuudesta kertovaan juttuun takaa päin. Tämä siksi, ettei biologisen päihdeäidin kanssa tarvitsisi keskustella asiasta. Äiti olisi saattanut antaa luvan, mutta unohtaa myöhemmin antaneensa sen. Oli siis pelko, että hän alkaakin urputtaa asiasta.”

Toimittaja

”Haastatellessani sukulaissijaisvanhempia päätettiin, ettei lapsia haastatella eikä heitä sen paremmin kuin sijaisvanhempiaakaan kuvata. Kaikkien nimet myös muutettiin. Tämä siksi, ettei lasten elossa olevalta, vaikeasti päihde- ja mielenterveysongelmaiselta vanhemmalta haluttu lähteä edes lupaa kysymään. Sukulaissijaisvanhemmat nimittäin pelkäsivät hetkeksi laantuneen häiriköinnin alkavan uudestaan yhteydenoton jälkeen.”

Toimittaja

”Lastenkoti- ja sijaislapsia haastatellessa olen muuttanut jutuissa lasten nimet, ja heitä on kuvattu niin, ettei heitä voi tunnistaa, tai jutun kuvituksena on käytetty symbolikuvia. Lapset ja nuoret ovat kokeneet tärkeäksi sen, että saavat äänensä kuuluville, vaikkakin sitten muunnetuilla nimillä.”

Toimittaja

*”Intiaanitelttakurssilla oli mukana kaksi poikaa lastenkodista. Se selvisi opettajal-
lekin vasta siinä tilanteessa, kun pyysin kuvauslupia, ja näitä lastenkodissa asuvia poikia ei saanut kuvata eikä haastatella. Se oli minun mielestäni harmillista. Pojat joutuivat eriarvoiseen ja leimaavaan asemaan muihin lapsiin nähden. Hehän nimenomaan olisivat tarvinneet myönteistä huomiota.”*

Kuvaaja

”Sijoitettujen lasten ja nuorten tarinat ovat liikuttavia. Niihin liittyy paljon tunteita ja ajatuksia, mutta niistä saadaan revittyä myös likaisia yksityiskohtia ja tehtyä suuria otsikoita, jotka myyvät. Mutta onko se aina nuoren edun mukaista?”

Selviytyjät-ryhmän jäsen

”Siinä vaiheessa, kun juttu tulee nuorelle luettavaksi ennen julkaisua (ja oikeus lukea juttu ennen julkaisua tulee vaikka vaatia!) on mielestäni välttämätöntä, että joku aikuinen lukee jutun yhdessä lapsen tai nuoren kanssa.”

Selviytyjät-ryhmän jäsen

2.2. Moninaiset perhemuodot

"Mulla on kaksi äitiä ja isi"

Elämme yhä monimuotoisemmassa yhteiskunnassa, jossa myös perhemuodot moninaistuvat. Yhteishuoltajuuden valinneissa eroperheissä ja sateenkaariperheissä huoltajuuskuvio on moninaisempi kuin perheessä, jossa lapsi elää biologisten vanhempiensa kanssa.

Eroperheissä vanhemmat saattavat tuoda julkisuuteen asioita, jotka voivat haavoittaa lasta.

Haastattelu- ja kuvausluvut eroperheissä

Vanhempien avio- tai avoeron kokee vuosittain noin 30 000 suomalaista lasta. Jos vanhemmat ovat eronneet, yksinhuoltaja päättää yksin lapsen huoltoon liittyvistä kysymyksistä, myös esimerkiksi haastattelu- ja kuvausluvista.

Yhteishuoltajuudesta sopineet ovat yhdessä vastuussa lapsen huoltoon liittyvistä kysymyksistä. Mikäli huoltajat asuvat erillään, he vastaavat lapsen arkielämän päätöksenteosta sen mukaan, kumman luona lapsi oleskelee. Tärkeisiin kysymyksiin vaaditaan kuitenkin kummankin huoltajan suostumus. Tällaisia asioita ovat esimerkiksi lapsen uskontokunnan tai asuinpaikan muuttaminen, ulkomaanpassi, koulutuksen suunnasta päättäminen sekä terveyden- ja sairaanhoitoon liittyvät päätökset.

Entä jos yhteishuoltajuudesta sopineet vanhemmat ovat erimielisiä haastattelu- tai kuvausluvan antamisesta?

Ratkaisevaa on aihe, josta lasta halutaan haastatella. Jos lasta tai nuorta haastatellaan neutraalista, lapsen ja hänen läheistensä kannalta vähämerkityksisestä asiasta, molempien vanhempien lupa ei ole välttämätön. Jos aiheena taas on esimerkiksi ero, sen vaikutus lapsen elämään sekä hänen eroon liittyvät tuntemuksensa, molempien lupa tulee olla. Myös lapsen ikä tulee ottaa huomioon.

Lapset eron osapuolina

Toimittajan on syytä olla tarkkana tehdessään juttua erosta, jonka osapuolina on lapsia. Vaikka eron osapuolet tai toinen osapuoli kertoisivatkin avoimesti eroon liittyviä asioita, toimittajan vastuulla on punnita tarkasti, mitä kannattaa julkaista ja mitä ei. Esimerkiksi murrosikäinen ei välttämättä halua nimeään julkisuuteen tällaisessa yhteydessä.

Perhe-elämään liittyvien asioiden ruotiminen julkisuudessa voi haavoittaa tai hämmentää lasta. Hän voi myös joutua kiusatuksi julkisuuden myötä.

► *Katso myös 3.4. Julkisen sanan neuvoston alaikäisiä koskevat päätökset*

Lapset huolto- ja tapaamisriitojen keskellä

Toimittajan työn kannalta hankalimpia ovat kiistatapaukset, joissa vanhempi tuo lapsen julkisuuteen. Tällainen saattaa olla esimerkiksi eron jälkeinen huolto- ja tapaamisriita.

Vanhempi ei välttämättä osaa kiistatilanteen osapuolena tulkita lapsensa parasta. Tällöin käyttökelpoinen eettisen pohdinnan selkänöja on Journalistin ohjeiden kohta 12, jonka mukaan tietolähteisiin on suhtauduttava kriittisesti. Tämä on erityisen tärkeää kiistanalaisissa asioissa, sillä tietolähteellä voi olla hyötymis- tai vahingoittamistarkoitus.

Myös Journalistin ohjeiden kohdasta 30 on tukea. Sen mukaan kaikki julkinen ei välttämättä ole julkaistavissa, ja erityistä varovaisuutta on noudatettava, kun käsitellään alaikäisiä koskevia asioita.

Uusperheet

Uusperheissä asumisjärjestelyt saattavat olla moninaisia, joten selvitä kuka on lapsen huoltaja.

Sateenkaariperheet

Sateenkaariperheiksi kutsutaan perheitä, joiden vanhempi tai vanhemmat kuuluvat seksuaali- tai sukupuolivähemmistöihin.

Sateenkaariperheet ovat keskenään hyvinkin erilaisia. Sateenkaariperheitä yhdistää se, että perheenjäsenten välisiä ihmissuhteita ei ole juurikaan juridisesti määritelty. Huoltajuusjärjestelyt ovat siksi hyvin moninaisia, joten selkeintä on kysyä perheen aikuisilta, kenellä on oikeus antaa lupa lapsen haastatteluun.

Esimerkiksi, jos pariskunta on rekisteröinyt parisuhteensa, perheensisäinen adoptio on mahdollinen. Tällöin lapsia pidetään parin yhteisinä eli he kumpikin ovat lasten huoltajia. Jos parisuhdetta ei ole rekisteröity, sosiaalinen vanhempi ei ole juridisesti vanhempi. Käräjäoikeus voi hakemuksesta myös nimittää sosiaalisen vanhemman lapsen huoltajaksi.

Homonuori

Jos on aikeissa haastatella alaikäistä lesbo-, homo-, bi- tai transnuorta hänen seksuaali- tai sukupuoli-identiteettiinsä liittyvistä asioista, on kuulosteltava erityisen tarkasti, onko nuori riittävän kypsä tulemaan julkisuuteen nimellään ja kuvallaan.

Jos aikuiseksi kasvaminen on muutenkin vaativaa, nuoruus on erityisen rankkaa niille, jotka eivät sovi annettuun muottiin. Homo- ja lesbonuorten itsemurhariski on tutkimusten mukaan kolmin-nelinkertainen muihin nuoriin verrattuna.

Adoptioperheet

Kun lapsi adoptoidaan, hänen huoltajuutensa siirtyy adoptiovanhemmille.

Adoptiolainsäädäntöä ollaan parhaillaan uudistamassa. Uuteen lakiin ehdotetaan ns. avointa adoptiota, mutta siinäkin tapauksessa lapsen huoltajuus siirtyy adoptiovanhemmille, joten juttua tai kuvaamista suunniteltaessa on tarvittaessa tehtävä yhteistyötä heidän kanssaan.

Avoin adoptio tulisi käytännössä kyseeseen esimerkiksi silloin, kun sijaisvanhemmat adoptoivat sijaishuollossa olleen lapsen, joka on pitänyt yhteyttä biologisiin vanhempiinsa.

"Usein, kun aikuiset puhuvat julkisuudessa eroistaan ja kipeistä tapahtumista, ei voi ajatella kuin 'voi lapsiparat'. Vaikka toimittaja kirjaa ylös ja päättää tyylilajista, hän ei voi vetäytyä vastuusta toisen selän taakse, että 'kun toi puhui noin.'"

Toimittaja

2.3. Vaitiolovelvolliset viranomaiset kiistan osapuolena

"Jos sanoisin jotakin, syyllistyisin rikokseen"

Toimittajan työn kannalta hankalimpia ovat kiistatapaukset, joissa vanhempi tuo lapsen julkisuuteen. Tällaisia saattavat olla esimerkiksi huostaanottoon liittyvät kärhämät, joissa toisena osapuolena ovat vaitiolovelvollisuuden sitomat viranomaiset.

Esimerkiksi ns. Turun huostaanottokiistassa suomalaiset viestimet olivat pitkälti lapsen

äidin ja Venäjän lapsiasiavaltuutetun kommenttien varassa suomalaisten sosiaaliviranomaisten vedottua salassapitovelvollisuuteensa. Lastensuojeluun kertynyt tieto on sosiaalihuollon asiakaslain mukaan kokonaisuudessaan salassa pidettävää, joten viranomaiset ja lastensuojelua toteuttavat tahot eivät voi julkisuudessa ottaa kantaa yksittäistapauksiin.

Lastensuojelun kannalta olisi tärkeää, että viestimet saavat tietoa ja nimenomaan luotettavaa tietoa; väärä ja puutteellinen informaatio leviää yhtä nopeasti kuin oikeakin. Toimitajat voivat rohkaista lastensuojeluviranomaisia kertomaan medialle yleisesti lastensuojelun periaatteista ottamatta kantaa käsillä olevaan yksittäistapaukseen. Yhteistyö on yleensä hedelmällisempää kuin vastakkainasettelu.

Salassapitosäännökset sitovat myös terveydenhuollon henkilökuntaa ja opetushenkilöstöä.

► Katso myös 2.6. Kun lapsi sairastaa, 2.7. Lapsi päiväkodissa ja koulussa

2.4. Lapsi kriisitilanteessa

Jokela ja Kauhajoki opettivat paljon

Jokelassa vuonna 2007 ja Kauhajoella vuonna 2008 tapahtuneet koulusurmat asettivat toimitukset suureen haasteen eteen: kuinka haastatella ja kuvata eettisesti oikein joukkosurman silminnäkijöiksi ja kokijoina joutuneita nuoria.

Etenkin Jokelan koulusurmien jälkeen media sai osakseen ankaraa arvostelua työtavoistaan. Muun muassa joukko jokelalaisnuoria moitti mediaa laatimassaan adressissa suurin sanoin: haastatteluita jahdattiin jankkaamalla, shokissa olevia nuoria kuvattiin kielloista huolimatta eikä kaikkien vanhempiin oltu yhteydessä julkaisulupien saamiseksi.

Journalistin ohjeissa onnettomuuden uhreista ja sairaus- ja kuolemantapauksista uutisoitaessa on vaadittu tähänkin asti hienotunteisuutta. Vuodenvaihteessa 2011 uudistettujen ohjeiden myötä vaatimus ulotetaan myös tietojen hankintaan eli haastattelu- ja kuvaustilanteisiin. Tässä on nähtävissä Jokelan ja Kauhajoen koulusurmien vaikutusta.

► Katso myös 3.3. Journalistin ohjeet kohta 28

Julkisen sanan neuvoston ohjeistus

Julkisen sanan neuvostossa (JSN) pohdittiin Jokelan tapauksen johdosta mahdollisuutta antaa periaatelausuma. Julkisuuteen annettiin lopulta ainoastaan tiedote, koska asiaan haluttiin reagoida nopeasti.

Tiedote on edelleen käyttökelpoinen ohje:

Jokelassa useat uhrit ja silminnäkijät olivat alaikäisiä, mistä seuraa velvollisuus noudattaa erityisen huolellista harkintaa. Surevien ja järkyttyneiden asianosaisten kohtaaminen asettaa aina suuria haasteita tietojen hankkimiselle. Tällaisia henkilöitä ei tule maanitella haastatteluihin eikä heiltä saa hankkia lausuntoja muun kuin avoimen ja rehellisen tiedonhankinnan avulla. Mikäli henkilöt suostuvat haastatteluun, heille on tehtävä erityisen selväksi, että suostuminen tarkoittaa laajaa julkisuutta, jota haastateltava itse ei jälkikäteen voi hallita. (JSN:n tiedote 14.12.2007)

Dart Centerin ohjeistus

Kansainvälisestä kriisijournalismin portaalista *Dart Center for Journalism and Trauma* löytyy käytännönläheisiä ja seikkaperäisiä ohjeita, miten niin alaikäisiä kuin aikuisiakin uhreja voi lähestyä erilaisissa kriiseissä, kuinka kirjoittaa järkyttävistä asioista, miten kuvata ja mitä asioita ottaa huomioon kriisijournalismissa.

Ohjeiden mukaan journalisteilta vaaditaan myötätuntoa ja herkkyyttä, kun haastateltavana tai kuvattavana on väkivallan uhriksi joutunut lapsi. Lapsen tuomista julkisuuteen tulee myös erityisesti harkita.

Dart Centerin mukaan näin toimit eettisesti oikein onnettomuus- tai rikospaikalla:

- Vältä lapsen haastattelemista tapahtumapaikalla. Ota huomioon, että lapsi on shokissa ja tarvitsee pikemminkin turvaa kuin kysymysryöppyä.
- Jos päätät tehdä haastattelun, yritä puhua lapselle turvallisessa ja rauhallisessa paikassa, joka on etäämpänä pelastushenkilökunnasta ja muista uhreista.
- Kerro kuka olet ja yritä saada paikalle joku, jonka lapsi tuntee.
- Jos suinkin mahdollista, älä julkaise kuvia lapsesta ilman tämän omaa ja vanhempien lupaa. Kuva shokissa olevasta tai loukkaantuneesta lapsesta voi loukata tai hämmentää häntä itseään.
- Odota, kunnes lapsi ja vanhemmat ovat valmiita puhumaan, vaikka siihen meni viikkoja tai kuukausia.

► [*Covering Children & Trauma. Dart Center for Journalism and Trauma*](#)

Lisätietoa löytyy osoitteista:

[*dartcenter.org/content/children-underground*](http://dartcenter.org/content/children-underground)

[*dartcenter.org/content/columbine-interviewing-children*](http://dartcenter.org/content/columbine-interviewing-children)

[*dartcenter.org/content/children-and-media-coverage-trauma*](http://dartcenter.org/content/children-and-media-coverage-trauma)

[*dartcenter.org/content/child-clinicians-media-0*](http://dartcenter.org/content/child-clinicians-media-0)

[*dartcenter.org/content/how-news-is-framed*](http://dartcenter.org/content/how-news-is-framed)

[*dartcenter.org/content/short-life-viktor-matthey*](http://dartcenter.org/content/short-life-viktor-matthey)

Journalistista tutkimusta

Sekä Jokelan että Kauhajoen ampumatapauksia on myös tutkittu runsaasti. Tampereen yliopiston Journalismin tutkimusyksikön tutkimus osoittaa, että useimpien välineiden toimittajat lähestyivät Jokelassa kaikenikäisiä nuoria. Julkaistuissa jutuissa alaikäisten kommenttien käyttäminen vaihteli.

Nuoret ja heidän parissaan työskennelleet kriisityöntekijät edustivat tiukkaa linjaa: heidän mielestään alaikäisiä nuoria ei pitäisi haastatella kriisitilanteessa lainkaan ilman vanhempien lupaa.

► [*Katso myös 1.2. Iäkäsytys*](#)

Tutkimus tuo esiin myös sen, että toimituksissa esimiehet ja alaiset näkevät eettisten ohjeiden ja säännösten määrän eri tavoin. Esimiesten mukaan ohjeita ja säännöstöjä on riittämiin ja kaikkien talon toimittajien tulee tuntea ne. Alaiset olivat esimiehiä useammin kuitenkin sitä mieltä, että täsmälliset ohjeet puuttuivat tai ainakaan niistä ei oltu tietoisia. Lisätietoa olisi haluttu erityisesti siitä, ketä voidaan kriisitilanteessa lähestyä.

► [*Jokelan koulusurmat mediassa. Journalistinen tutkimus suomalaismedioiden uutisoinnista. Journalismin tutkimusyksikkö, Tampereen yliopisto 2008 \(pdf\).*](#)

► [*Salli Hakala, Koulusurmat verkostoyhteiskunnassa. Analyysi Jokelan ja Kauhajoen kriisien viestinnästä. Viestinnän tutkimuskeskus CRC, Helsingin yliopisto 2009 \(pdf\).*](#)

Muuta ohjeistusta

Myös tapausten tutkintalautakunnat antoivat omat suosituksensa medialle osana omia raporttejaan.

- ▶ [Jokelan koulusurmat 7.11.2007. Tutkintalautakunnan raportti. Oikeusministeriö 2009 \(pdf\).](#)
- ▶ [Kauhajoen koulusurmat 23.9.2008. Tutkintalautakunnan raportti. Oikeusministeriö 2010 \(pdf\).](#)

Haastattelu trauman aiheuttajana

Kauhajoen koulusurman tutkintalautakunta kiinnitti huomiota siihen, että joukkosurman kaltaista tapausta kuvaillessaan ja analysoidessaan journalismi on myös osa itse ilmiötä, ja siksi eettinen vastuu on tuntuvasti suurempi kuin monissa muissa yhteyksissä.

Tämä käy ilmi myös lääketieteen tohtori Henna Haravuoren johtamassa tutkimuksessa, jonka mukaan toimittajien haastatteleminen päätyminen Jokelan koulusurmien jälkeen lisäsi nuorten traumaperäistä oireilua. Haastatteluksi tulemisen todettiin kaksinkertaistavan traumaperäisen oireilun todennäköisyyden neljä kuukautta tapahtumien jälkeen. Traumaperäisen oireilun riski ei suurentunut, jos nuori oli kieltäytynyt haastattelusta.

- ▶ [Laura Suomalainen, Henna Haravuori, Noora Berg, Olli Kiviruu, Mauri Marttunen, Jokelan koulukeskuksen ampumissurmille altistuneiden oppilaiden selviytyminen, tuki ja hoito. Kahden vuoden prospektiivisen seurantatutkimuksen väliraportti 2009 \(pdf\).](#)

Suomen Lääkäriliiton ja Suomen Journalistiliiton yhteisen tiedotussuosituksen mukaan tiedotusvälineiden tulee saada joukko-onnettomuuden sattuessa tietoa sairaalaan perustettavasta tiedotusyksiköstä, jonka tehtävänä on jakaa välitön informaatio tapahtuneesta.

Tiedotusyksikkö antaa tietoja onnettomuuden laajuudesta, uhrien tilasta ja potilaiden omaisille myös henkilöllisyydestä. Jos henkilötietoja annetaan toimittajille, on sitä ennen saatava yhteys onnettomuuden uhrien omaisiin.

2.5. Lapsi rikos- ja oikeusuutisoinnissa

Nuorisorikolliset ja lapsiuhrit

Rikos- ja oikeusuutisoinnissa on syytä julkaista alaikäisen rikosentekijän tai uhrin nimi ja kuva vain hyvin poikkeuksellisissa tilanteissa. Tällöin poliisi yleensä kaipaa havaintoja rikoksen uhrista, sen tekijästä tai molemmista. Kun 15-vuotias poika surmasi 14-vuotiaan tytön vuonna 2000, uhrin henkilöllisyys julkaistiin rikoksen selvittämiseksi.

Alaikäinen rikoksen tekijänä

Alaikäisen rikosentekijän nimensuoja on hyvin vahva. Journalistin ohjeiden mukaan alaikäisen tuomitun henkilöllisyyden paljastamisessa on oltava erityisen pidättyväinen. Julkisen sanan neuvosto on lisäksi vuonna 1981 antanut periaatelausuman, jossa tarkennetaan nimen julkaisemista rikosuutisoinnin yhteydessä. Sen mukaan lasten tai nuorten rikosentekijöiden nimiä ei tule paljastaa. Neuvosto katsoo myös, ettei asianosaisten henkilökohtaisia asioita koskevien mielentilatutkimusten, lääkärintodistusten tai vastaavien selvitysten yksityiskohtaista sisältöä saa julkaista oikeudenkäyntiselostusten yhteydessä.

YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen 40. artikla velvoittaa suojelemaan lakia rikkonutta lasta ja kunnioittamaan hänen oikeuksiaan.

Alaikäinen uhrina

Uhrin nimensuoja on vielä tekijänkin suojaa vahvempi. Journalistin ohjeiden mukaan tietoja rikoksentehtäjästä, syytetystä tai epäillystä ei yleensä pidä julkaista, jos ne paljastavat erityisen arkaluonteisen rikoksen uhrin. Tällaisia ovat tyypillisesti esimerkiksi inestien tai seksuaalisen hyväksikäytön uhrit.

► *Katso myös 3.3. Journalistin ohjeet kohdat 31, 32, 33 ja 34*

Julkiset selosteet

Vaikka sekä alaikäisen rikoksentehtäjän että alaikäisen uhrin henkilöllisyys tulee suojata, alaikäisiä koskevista oikeudenkäynneistä on syytä kirjoittaa. Tietoja saa julkisista selosteista, joita tuomioistuimet laativat vaihtelevasti.

Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisessä tuomioistuimessa määrittelee, että salassa pidettäväksi määrätystä ratkaisusta on laadittava julkinen seloste, jos asia on yhteiskunnallisesti merkittävä tai se on synnyttänyt huomattavaa kiinnostusta julkisuudessa. Seloste on julkistettava niin, ettei asianomistajan henkilöllisyys paljastu.

Eduskunnan oikeusasiamies kehotti syksyllä 2010 tuomioistuimia laatimaan enemmän julkisia selosteita. Oikeusasiamies tarttui asiaan saatuaan Oikeustoimittajat ry:ltä kantelun kolmesta yksittäistapauksesta, joissa tuomari ei ollut laatinut selostusta toimittajan pyynnöstä huolimatta.

Oikeustoimittajat pitivät kahta tapauksista yhteiskunnallisesti merkittävänä. Toisessa seksuaalirikostuomion sai lastenkodissa työskentelevä henkilö ja toisessa ala-asteen opettaja.

2.6. Kun lapsi sairastaa

"Sairaus on teini-ikäiselle muutenkin arka paikka"

Jos lapsi on sairauden vuoksi terveydenhuollon asiakkaana, ja häntä halutaan haastatella ja kuvata kyseisestä aiheesta, on lupa aina kysyttävä huoltajalta. Terveystilaan liittyvät asiat ovat yksityiselämään kuuluvia arkaluonteisia seikkoja, jotka voi julkaista vain asianomaisen tai tässä tapauksessa huoltajan suostumuksella. Kuten muissakin tapauksissa, on huoltajan antamaa suostumusta harkittava lapsen edun kannalta.

► *Katso myös 2.7. Lapsi päiväkodissa ja koulussa kohta Erityiskoulut*

Joskus myös vanhemmat tuovat lapsen julkisuuteen tämän terveyteen liittyvissä aiheissa. Tällöinkin tarkka journalistinen harkinta on tarpeen.

► *Katso myös 1.4. Arvioi julkisuuden vaikutuksia*

Lääkäriliiton ja Journalistiliiton tiedostussuositus

Suomen Lääkäriliiton ja Suomen Journalistiliiton yhteisessä tiedotussuosituksessa sovietaan tiedottamisen pelisäännöistä journalistien ja lääkäreiden kesken. Alaikäisiä ei erityisesti mainita suosituksessa, mutta se soveltuu myös tilanteisiin, joissa toimittaja hankki tietoa yksittäisestä lapsipotilaasta tai -potilaista esimerkiksi onnettomuuden jälkitilanteessa.

Toimittajalla ja kuvaajalla on oikeus työskennellä julkisilla paikoilla, kuten sairaalassa tai terveyskeskuksessa. Suosituksen mukaan on kuitenkin hyvä tavan mukaista kysyä siihen lupa. Terveys- ja hoitoyksikössä pyyntöön on syytä suostua, ellei se häiritse toimintaa tai vaaranna potilaiden yksityisyydensuojaa.

► *Katso myös 1.5. Kuvaaminen on eri asia kuin kuvan julkaiseminen*

Terveydenhuollossa työskenteleviä kehoitetaan suosituksessa toimimaan mahdollisimman avoimesti ja ottamaan huomioon, mitä määrätään lääkärin vaitiolovelvollisuudesta ([laki terveydenhuollon ammattihenkilöistä 17 §](#)) ja ei-julkisista ja salassa pidettävistä asioista ([laki potilaan asemasta ja oikeuksista 13 §](#)).

Lääkäri ei saa kertoa toimittajalle, onko joku potilas tuotu sairaalaan tai onko hän sairaalassa. Toimittajan on hankittava tieto asiasta muualta. Kun toimittaja kysyy lääkäriltä onnettomuuden uhrin tilaa, lääkärin on ennen tietojen antamista varmistettava, että puhe on nimenomaan samasta tapahtumasta ja samasta onnettomuuden uhrista.

Lääkärin tulee vaitiolovelvollisuutensa rajoissa kertoa, onko potilas kuollut, loukkaantunut hengenvaarallisesti, vaikeasti vai lievästi, jääkö potilas sairaalahoitoon vai pääseekö hän ensiavun saamisen jälkeen kotiin. Toimittajan on mahdollista saada tieto myös uhrin sukupuolesta, iästä ja kotipaikkakunnasta.

”Sairaaloissa ollaan vielä tarkempia (kuvauslupien suhteen), eli ei kuvata ennen kuin lupa vanhemmilta on.”

Kuvaaja-toimittaja

”Jotkut vanhemmat kertoa retostelevat teini-ikäisten lastensa sairauksista asioita peittelemättä. Nämä ovat tilanteita, joissa toimittajan on pantava jarrua, sillä sairaus on teini-ikäiselle muutenkin arka paikka, saatikka että äidit puhuvat lehtien sivuilla heidän asioistaan.”

Toimittaja

2.7. Lapsi päiväkodissa ja koulussa

Haastattelu- ja kuvausluvat kuntoon

Haastatteluista ja kuvaamisista päiväkodeissa ja kouluissa sovitaan pääsääntöisesti etukäteen päiväkodin johtajan ja koulun rehtorin kanssa. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että he voisivat antaa huoltajien puolesta luvan lasten haastattelemiseen ja kuvaamiseen.

Osassa kaupungeista ja kunnista päiväkotien ja koulujen henkilökunta kerää lukuvuoden alussa huoltajilta kirjalliset luvat lasten kuvaamiseen, haastatteluun ja aineiston julkaisemiseen. Käytäntö on toiminut hyvin.

Kaikkialla ei kuitenkaan toimita näin, joten toimittajan ja kuvaajan on aina syytä varautua siihen, etteivät huoltajien luvat ole etukäteen selvillä. Esimerkiksi opettaja ei myöskään ole sellainen läheinen, joka voisi tällaisen luvan antaa.

Jos juttu koskee yksittäistä lasta, eikä yleisesti kyseistä päiväkotia tai koulua, lapsen huoltajalta tulee kysyä lupa juttukohtaisesti. Päiväkodin tai koulun mahdollisesti hankkima yleislupa kuvata tai haastatella lasta ei ole yleispätevä, koska luvan antaja ei tiedä, mihin tarkalleen on luvan antanut.

Päiväkoti-ikäisiä ja pienimpiä koululaisia haastatellessa paikalla on hyvä olla henkilökunnan edustaja, sillä se luo turvallisuuden tunteen lapsille.

Julkista ja salaista

[Perusopetuslain](#) mukaan opetus on julkista, ja oikeutta päästä seuraamaan opetusta voidaan rajoittaa vain perustelluista syistä. Perusteeksi riittää esimerkiksi se, että ulkopuolisen läsnäolo ja kuvaaminen häiritsee oppilaiden tai opettajan työskentelyä.

Apulaisoikeuskansleri korosti vuonna 2009 tekemässään päätöksessä sananvapautta ja koulun toiminnan julkisuutta. Oikeuskanslerille oli tehty kantelu, jossa arvosteltiin Opetushallituksen laatimaa kriisiohjeistusta, jonka mukaan koulut eivät saa päästää toimittajia koulun alueelle haastattelemaan oppilaita tai työntekijöitä.

Apulaisoikeuskanslerin mielestä ohjeen tasoisella säännöksellä ei voida yleisesti ja sitovasti määrätä kouluja estämään toimittajien pääsyä koulun alueelle, koska tällaisen rajoituksen voidaan katsoa olevan perustuslaissa turvautun sananvapauden rajoittamista. Ohje oli vain lyhyen aikaa nähtävillä Opetushallituksen verkkosivuilla ja sitä korjattiin jo seuraavan päivän aikana. Apulaisoikeuskansleri katsoi ohjeen ensimmäisen version olleen reaktio järkyttäviin Jokelan koulusurmiin.

Muun muassa opettajat ovat perusopetuslain 40§:n 1 momentin mukaan salassapitovelvollisia. Salassapitovelvollisuus koskee tietoja, jotka nämä ovat saaneet tietää perusopetuslain mukaisia tehtäviä hoitaessaan.

Opetusalan ammattijärjestö OAJ:n entinen johtava lakimies Markku Poutala käsittelee koulun suhdetta mediaan vuonna 2010 julkaistussa kirjassa.

► *Markku Poutala, Opettajan valta ja vastuu, PS-Kustannus 2010*

Erityiskoulut

Erityiskoulut ja erityiset oppilaitokset, joissa oppilaat ja opiskelijat ovat terveydellisistä syistä, voidaan rinnastaa tilanteeseen, jossa lapsi on terveydenhuollon asiakkaana. Jo oppilaitoksessa olemisen nimittäin paljastaa ehdottomasti salassa pidettävän asian. Opettajat ja rehtorit eivät voi kertoa toimittajalle, onko joku oppilas erityisen tuen piirissä tai pidenne-tyssä oppivelvollisuudessa, erityisen tuen luokalla tai erityiskoulussa.

► *Katso myös 2.6. Kun lapsi sairastaa*

2.8. Etnisiin ja uskonnollisiin vähemmistöihin kuuluvat lapset

"Osaako täällä joku somalia?"

Haastateltaessa etnisiin tai uskonnollisiin vähemmistöihin kuuluvia lapsia pitää erityisesti huolehtia siitä, että lapsi ja hänen vanhempansa ymmärtävät, mistä on kysymys ja missä yhteydessä lapsen haastattelua tai hänen kuvaansa tullaan käyttämään.

Etenkin maahanmuuttajataustaisten lasten ja heidän vanhempiensa sekä yksin maahan tulleiden turvapaikanhakijalasten suomenkielen taito saattaa olla puutteellinen ja valta- väestön kulttuuri vieras.

Haastattelulupa alaikäisen haastattelemiseen olisi parasta pyytää kasvotusten niiltä vanhemmilta, joiden kanssa haastattelijalla ei ole yhteistä, molempien hyvin taitamaa kieltä. Puhetta on helpompi ymmärtää puhuttaessa kasvotusten kuin puhelimesta.

Vaikka joskus lupien hankkiminen maahanmuuttajataustaisten lasten haastattelemiseen, kuvaamiseen ja kuvien julkaisemiseen on työlästä ja aikaa vievää, siihen kannattaa uhrata riittävästi aikaa, jotta kaikki osapuolet ymmärtävät, mistä on kysymys.

Hyvä ohjenuora on miettiä, kuinka itse haluaisi tulla kohdelluksi vieraassa kulttuurissa. Kannattaa myös harkita, olisiko haastattelutilanteessa hyödyllistä käyttää tulkkia.

Viestinten rooli voi olla vieras

Etenkin pääkaupunkiseudun kouluissa ja päiväkodeissa on paljon etnisiin ja uskonnollisiin vähemmistöihin kuuluvia lapsia ja nuoria. Eräissä Helsingin peruskouluissa jo yli puolet oppilaista on maahanmuuttajataustaisia. Helsinkiläiskoululaiset puhuvat yhteensä 87 eri äidinkieltä ja äidinkielen tai kotikielen opetusta annetaan 43 eri kielellä. On arvioitu, että vuonna 2025 joka neljäs helsinkiläinen on maahanmuuttajataustainen.

Toimittajan ja kuvaajan työhön tämä vaikuttaa siten, että osa maahanmuuttajataustaisten lasten vanhemmista suhtautuu viestimiin varauksella tai on kieltänyt lapsensa haastattelun. Tämä saattaa johtua siitä, ettei heillä ole käsitystä siitä, mitä haastatelluksi tai kuvatuksi tuleminen suomalaiseseen viestimeen merkitsee.

Kaikkialla maailmassa tiedotusvälineet eivät ole vapaita, vaan tiukasti vallankäyttäjien talutusnuorassa. Julkisuteen päätyminen saattaa merkitä vaaraa. Koulusta lähetetty lupalappu saattaa jäädä palauttamatta siksi, että vanhemmat eivät ole heikon kielitaidon vuoksi ymmärtäneet, mistä on kysymys.

Viestimien kannalta olisi ihanteellista, jos päiväkodit ja koulut selvittäisivät yleisissä maahanmuuttajalasten perheille pidettävissä tiedotustilaisuuksissa ja vanhempainilloissa myös tiedotusvälineiden roolia suomalaisessa yhteiskunnassa.

Islam ja kuvat

Joskus työtään tekevä kuvaaja törmää tilanteeseen, jossa islaminuskoisesta kodista tulevaa lasta ei saa kuvata uskonnollisista syistä. Islamin tiukimpien tulkintojen mukaan elävää olentoa ei saa piirtää, eikä näin ollen myöskään kuvata. Tämä on kuitenkin hyvin harvinaista.

Joskus epäröinti kuvausluvan suhteen saattaa liittyä siihen, että suomalainen kuvajournalismi on lapsen huoltajalle vierasta. Vanhemmat saattavat esimerkiksi olla epä tietoisia siitä, pitääkö kuvassa poseerata mainoskuvien tapaan jollakin tavalla vähäpukeisena. Asiasta keskusteleminen yleensä riittää hälventämään turhat pelot.

Pakolaiset ja turvapaikanhakijat

Kun halutaan haastatella tai kuvata ilman huoltajaa maahan tulleita alaikäisiä turvapaikanhakijoita, lupa tulee pyytää lapsen edustajalta. Ei riitä, että asiasta keskustellaan sijoituspaikassa lapsen ohjaajan kanssa. Tuomioistuin määrää yleensä jokaiselle ilman huoltajaa tulleelle lapselle edustajan. Hän käyttää lapsen ainoan laillisen huoltajan puhevaltaa ja hänen tehtävänsä on valvoa, että lapsen etu otetaan mahdollisimman hyvin huomioon.

Viestimiä velvoittaa myös YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen 20. artikla, jonka mukaan lapsella, joka ei voi elää perheensä kanssa, on oikeus saada erityistä suojelua ja tukea.

Haastattelutilanteessa on hyvä muistaa, että Helsingin Diakonissalaitoksen selvityksen mukaan joka kolmas Suomeen saapuva nuori turvapaikanhakija ja pakolainen on vaikeasti traumatisoitunut ja oireilee. Häntä on saatettu pahoinpidellä ja kiduttaa, hänet on voitu raiskata tai hän on toiminut lapsisotilaana. Sotatilaan ja pakomatkaan on saattanut liittyä traumatisoivia kokemuksia.

- *Sirkku Suikkanen, Selvitys kidutettujen ja vaikeasti traumatisoituneiden turvapaikanhakija- ja pakolaislasten määrästä sekä heidän psykiatristen palvelujen tarpeestaan. Helsingin Diakonissalaitos 2011(pdf).*

”Joskus maahanmuuttajavanhemmat eivät ole ymmärtäneet haastattelun aikana käytyä keskustelua, jolloin nuori on itse toiminut tulkkina.”

Toimittaja

”Saimme freelance-kuvaajan kanssa aikakauslehestä toimeksiannon tehdä juttu helsinkiläisen monikulttuurisen alakoulun itsenäisyyspäiväjuhlasta. Lehden toivomus oli, että kuvissa näkyisi selvästi monikulttuurisuuden kirjo – edustavathan koulun oppilaat yli 20 eri kansallisuutta.

Otin yhteyttä koulun rehtoriin ja tiedustelin, ovatko he pyytäneet vanhemmilta etukäteen luvat lasten haastattelemiseen ja heistä otettujen kuvien julkaisemiseen. Luvat oli pyydetty, mutta suuri joukko maahanmuuttajataustaisten lasten vanhempia oli jättänyt kirjalliset kaavakkeet palauttamatta todennäköisesti puutteellisen kielitaidon takia.

Rehtori kehotti meitä saapumaan paikalle ja lupasi, että lupiin liittyvä pulma selviää tavalla tai toisella. Hän oli valmis käyttämään työaikaansa mediaa auttaakseen. Jo puhelun kuluessa tulimme siihen tulokseen, että soittokierros lasten vanhemmille on ainoa toimiva tapa pyytää puuttuvat luvat.

Keikalla valokuvaaja kuvasi itsenäisyyspäiväjuhlaa normaalilla tavalla. Estradilla esiintyi kerrallaan jopa luokallinen oppilaita. Tilaisuuden jälkeen kuvaaja valitsi kymmenkunta parasta otosta rehtorin tarkasteltavaksi. Tämä tutki digikameran näytöltä, missä kuvissa esiintyy eniten lapsia, joilla on kuvausluvat.

Noin viiteen otokseen kutistuneesta kuvakavalkadista kuvaaja valitsi edelleen kaksi parasta otosta. Tämän jälkeen rehtori tarttui puhelimeen ja aloitti soittokierroksensa. Hän soitti kaikille niille vanhemmille, jotka eivät olleet palauttaneet koululle lupalappua.

Osa vanhemmista ei osannut riittävästi suomea tai englantia ymmärtääkseen, mistä puhelussa oli kysymys. Niinpä tulkiksi haettiin 6-luokkalainen somalipoika, joka kysyi asiaa langan päässä olevalta vanhemmalta.

Noin tunnin kuluttua olimme tilanteessa, jossa parin oppilaan vanhempia ei ollut tavoitettu ja yksi vanhempi oli kieltänyt lapsensa kuvan julkaisemisen. Muilta oli saatu lupa julkaisemiseen.

Katsoimme jälleen kahta jäljellejäänyttä otosta. Valitsimme niistä lehden käyttöön kuvan, jossa esiintyi 14 lasta. Yksi lapsista piti rajata pois – onneksi hän seisoi reunimmaisena – sillä hänen vanhempansa ei ollut tavoitettu.”

Toimittaja

”Maahanmuuttajataustaisia lapsia saisi esiintyä myös muissa kuin pelkästään maahanmuuttajia koskevissa jutuissa. Yhteiskuntamme moninaisuuden on tärkeää näkyä tavallisista, arkisistakin asioista uutisoitaessa.”

Lakimies Husein Muhammed

2.9. Kehitysvammaiset ja muut ymmärtämisessä ja kommunikoinnissa tukea tarvitsevat lapset

Vammaisen vastakohta on vammaton, ei "terve"

Kehitysvammaisen tai puhevammaisen lapsen tai nuoren kohtaamisessa pätevät pääosin samat pelisäännöt kuin kenen tahansa lapsen kohdalla. Heitä haastellessa kannattaa kuitenkin ottaa huomioon vammasta johtuvat ymmärtämisen vaikeudet.

Ymmärtämistä voi tukea muun muassa puhumalla rauhallisesti ja selkeästi ja kysymällä yhtä asiaa kerrallaan. On parasta käyttää pääosin tuttuja, jokapäiväisiä puhekielen sanoja. Lauseenvastikkeet, kielikuvat tai sanonnat voivat olla vaikeita ymmärtää. Silti on syytä käyttää keskustelukumppanin ikätasolle sopivaa kieltä, sillä 17-vuotias kehitys- tai puhevammaisen kommunikoi eri tavalla kuin 5-vuotias. Vastaamiseen pitää myös antaa aikaa.

Sekä kehitys- että puhevammat ovat hyvin laajakirjoisia ja yksilölliset vaihtelut ovat suuria. Osa puhevammaisista kommunikoi kuvien tai symbolien avulla. Haastattelutilanteeseen tarvitaan silloin tulkki mukaan. Silloinkin, kun tilanteessa tarvitaan tulkkia, kysymykset tulee suunnata haastateltavalle, ei tulkille.

Kehitysvammaisen -sanaa on syytä käyttää adjektiivina, ei substantiivina. Kehitysvammaisen lapsi tai nuori on aina paljon muutakin kuin kehitysvammaisen. On syytä välttää myös piintyneitä stereotyyppioita, joiden mukaan esimerkiksi down-lapset ovat aina iloisia.

Jos tuntee tarvitsevansa lisätietoa puhevammaisen ihmisen kohtaamisesta, sitä löytyy seuraavista oppaista ja nettimateriaaleista.

- ▶ [*Opas kommunikoinnin mahdollisuuksiin. Tikoteekki, Kehitysvammaliitto 2007 \(pdf\).*](#)
- ▶ [*Johanna Kartio \(toim.\), Selkokieli ja vuorovaikutus, Oppimateriaalikeskus Opik 2009*](#)
- ▶ [*Lue lisää Kehitysvammaliiton tuottamasta aineistosta vuorovaikutuksen tukemiseen.*](#)

"Kehitysvammaisia lapsia ja nuoria ei ole syytä esittää uhreina kuvissa eikä teksteissä. Kehitysvammasta ei 'kärsitä', eikä sitä 'sairasteta'. Vamma ei ole sairaus, vaan ihmisen ominaisuus. Vammaisen vastakohta on vammaton, ei 'terve' tai 'normaali'".

Anneli Puhakka, Kehitysvammaliiton viestintäpäällikkö

3. Olemassa olevaa normitusta ja ohjeistusta

YK:n lapsen oikeuksien sopimus, lainsäädäntö, Journalistin ohjeet, Julkisen sanan neuvoston alaikäisiä koskevat päätökset, kotimaisten mediatalojen ohjeistukset ja kansainväliset aineistot antavat osviittaa siitä, kuinka lapsia ja nuoria tulisi haastatella ja kuvata viestimiin ja kuinka niissä voisi käsitellä aiheita, joissa lapset ja nuoret ovat osallisina.

3.1. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen antamat suuntaviivat

YK:n lapsen oikeuksien sopimus (The United Nations Convention on the Rights of the Child, UNCRC) on lapsia koskeva ihmisoikeussopimus, joka hyväksyttiin YK:n yleiskokouksessa vuonna 1989. Suomessa lapsen oikeuksien sopimus tuli voimaan vuonna 1991. Sopimuksen ulkopuolella on vain kaksi maata, Somalia ja Yhdysvallat.

Sopimuksen keskeinen sanoma on lapsen ihmisarvo. Sopimuksen artikloihin kiteytyy kaksi lapsen oikeutta, jotka velvoittavat journalisteja: lapsella on oikeus erityiseen suojeluun ja hoivaan sekä sananvapauteen ja oikeuteen osallistua ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti itseään koskevien asioiden käsittelyyn.

- **12. artiklan** mukaan lapsella on oikeus vapaasti ilmaista mielipiteensä kaikissa itseään koskevissa asioissa. Lapsen mielipide on otettava huomioon hänen ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti.
- **13. artiklan** mukaan lapsella on mielipiteidensä ilmaisemiseksi oikeus hakea, vastaanottaa ja levittää tietoa ja ajatuksia vapaasti, kunhan ei loukkaa muiden oikeuksia.
- **16. artiklan** mukaan lapsella on oikeus yksityisyyteen, kotirauhaan ja kirjesalaisuuteen. Hänen kunniaansa tai mainettaan ei saa halventaa.
- **17. artikla** puolestaan antaa tiedotusvälineille aktiivisen roolin. Artiklan mukaan lapsella on oikeus saada tiedotusvälineiden kautta sellaista tietoa, joka on tärkeää hänen kehityksensä ja hyvinvointinsa kannalta. Toisaalta lasta tulee suojella hänen hyvinvointinsa kannalta vahingolliselta tiedolta ja aineistolta.
- **19. artiklasta** voi vetää johtopäätöksiä, jotka velvoittavat mediaa. Artiklan mukaan lasta on suojeltava kaikelta väkivallalta, välinpitämättömältä kohtelulta ja hyväksikäytöltä. Toimittajan tai kuvaajan toiminta ei siis saa johtaa siihen, että lapsi altistuu esimerkiksi pahoinpitelylle.
- **20. artiklan** mukaan lapsella, joka ei voi elää perheensä kanssa, on oikeus saada erityistä suojelua ja tukea. Tällaisia ovat esimerkiksi sijoitetut lapset ja yksin maahan tulleet turvapaikanhakijalapset.
- **40. artikla** velvoittaa suojelemaan lakia rikkonutta lasta ja kunnioittamaan hänen oikeuksiaan.

▶ [YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista \(pdf\)](#)

▶ [Sopimus lyhyesti](#)

3.2. Lainsäädännöstä ei juuri selkänöjaa

Lainsäädännöstä ei löydy pykäläiä, jotka tarkasti normittaisivat tiedotusvälineiden ja lapsen suhdetta.

Perustuslaista ja rikoslaista löytyy kuitenkin pykäläiä, joita journalisti voi suoraan soveltaa haastatellessaan alaikäisiä tai heitä kuvatessaan.

Perustuslaki

Suomen perustuslain 6 § määrittää, että lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti.

Perustuslain 10 §:n mukaan jokaisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha on turvattu. 12 §:n mukaan jokaisella on sananvapaus, johon sisältyy oikeus ilmaista, julkistaa ja vastaanottaa tietoja, mielipiteitä ja muita viestejä kenenkään ennakolta estämättä.

Suomen allekirjoittaman Euroopan ihmisoikeussopimuksen 10. artikla toteaa myös, että jokaisella on sananvapaus.

Rikoslaki

Rikoslain 24 luvun 1 §:ssä kielletään kotirauhan rikkominen, 3 §:ssä julkisrauhan rikkominen, 5 §:ssä salakuuntelu, 6 §:ssä salakatselu, 8 §:ssä yksityiselämää loukkaavan tiedon levittäminen, 9 §:ssä kunnianloukkaus ja 10 §:ssä törkeä kunnianloukkaus. Rikoslain 38 luvun 3 §:ssä kielletään viestintäsalaisuuden loukkaus.

Epäsuoraa normitusta

Epäsuoraa normitusta löytyy sosiaalihuollon asiakaslaista sekä laista lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta.

Sosiaalihuollon asiakaslain 10 §:ssä todetaan, että alaikäisen asiakkaan toivomukset ja mielipide on selvitettävä ja otettava huomioon hänen ikänsä ja kehitystasonsa edellyttämällä tavalla.

Lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 4 §:n mukaan lapsen huoltajalla on oikeus päättää lapsen hoidosta, kasvatuksesta, asuinpaikasta sekä muista henkilökohtaisista asioista.

Ennen kuin huoltaja tekee päätöksen lapsen henkilökohtaisessa asiassa, hänen tulee kuitenkin keskustella asiasta lapsen kanssa, jos se lapsen ikään ja kehitystasoon sekä asian laatuun nähden on mahdollista. Lain mukaan huoltajan on päätöstä tehdessään kiinnitettävä huomiota lapsen mielipiteeseen ja toivomuksiin.

3.3. Journalistin ohjeet

Journalistin ohjeet toimivat toimittajien ja kuvaajien ammattieettisinä normeina. Ne ovat yhdessä Julkisen sanan neuvoston tulkintojen kanssa joukkoviestinnän itsesääntelyn perusta.

Uudistetut Journalistin ohjeet tulivat voimaan 1.1.2011. Ohjeita uudistettaessa haluttiin ulottaa hienotunteisuuden vaatimus koskemaan myös tietojen hankintaa eli haastatteluita ja kuvaamista, kun kyseessä ovat esimerkiksi onnettomuuden uhrin. Tässä on nähtävissä Jokelan ja Kauhajoen tapahtumien vaikutusta.

Vaikka vain kaksi ohjeiden kohtaa – 30 ja 31 – viittaavat suoraan alaikäisiin, ohjeita voi kokonaisuudessaan soveltaa lapsia ja nuoria koskeviin kysymyksiin.

Ammatillinen asema

1. Journalisti on vastuussa ennen kaikkea lukijoilleen, kuulijoilleen ja katselijoilleen. Heillä on oikeus saada tietää, mitä yhteiskunnassa tapahtuu.
2. Tiedonvälityksen sisältöä koskevat ratkaisut on tehtävä journalistisin perustein. Tätä päätösvaltaa ei saa missään oloissa luovuttaa toimituksen ulkopuolisille.
3. Journalistilla on oikeus ja velvollisuus torjua painostus tai houkuttelu, jolla yritetään ohjata, estää tai rajoittaa tiedonvälitystä.
4. Journalisti ei saa käyttää asemaansa väärin. Hänen ei pidä käsitellä aiheita, joihin liittyy henkilökohtaisen hyötymisen mahdollisuus eikä vaatia tai vastaanottaa etuja, jotka voivat vaarantaa riippumattomuuden tai ammattietiikan.
5. Journalistilla on mahdollisuus kieltäytyä tehtävistä, jotka ovat ristiriidassa lain, henkilökohtaisen vakaumuksen tai ammattietiikan kanssa.
6. Käsitellessään omalle tiedotusvälineelle, konsernille tai sen omistajille merkittäviä asioita journalistin on hyvä tehdä asiayhteys lukijalle, kuulijalle ja katsojalle selväksi.
7. Myös toisen työtä käytettäessä on noudatettava hyvää tapaa. Lähde on mainittava, kun käytetään toisen julkaisemia tietoja.

Tietojen hankkiminen ja julkaiseminen

8. Journalistin velvollisuus on pyrkiä totuudenmukaiseen tiedonvälitykseen.
9. Työtä tehdessään journalistin on suositeltavaa ilmoittaa ammattinsa. Tiedot on pyrittävä hankkimaan avoimesti. Jos yhteiskunnallisesti merkittäviä seikkoja ei voida muutoin selvittää, journalisti voi tehdä haastatteluja ja hankkia tietoja myös tavallisuudesta poikkeavilla keinoilla.
10. Tiedot on tarkistettava mahdollisimman hyvin – myös silloin kun ne on aikaisemmin julkaistu.
11. Yleisön on voitava erottaa tosiasiat mielipiteistä ja sepitteellisestä aineistosta. Myöskään kuvaa tai ääntä ei saa käyttää harhaanjohtavasti.
12. Tietolähteisiin on suhtauduttava kriittisesti. Erityisen tärkeää se on kiistanalaisissa asioissa, koska tietolähteellä voi olla hyötymis- tai vahingoittamistarkoituksia.
13. Uutisen voi julkaista rajallistenkin tietojen perusteella. Raportointia asioista ja tapahtumista on syytä täydentää, kun uutta tietoa on saatavissa. Uutistapahtumia on pyrittävä seuraamaan loppuun saakka.
14. Journalistilla on oikeus ja velvollisuus pitää tietoja luottamuksellisesti antaneen henkilöllisyys salassa siten kuin lähteen kanssa on sovittu. Jos yhteiskunnallisesti merkittävien tietojen julkaisusta aiheutuu erittäin kielteistä julkisuutta, toimituksen on suotavaa avata yleisölle, miten nimettömän lähteen ja siltä hankittujen tietojen luotettavuus on varmistettu.
15. Otsikoille, ingresseille, kansi- ja kuvateksteille, myyntijulisteille ja muille esittelyille on löydettävä sisällöstä kate.
16. Ilmoitusten ja toimituksellisen aineiston raja on pidettävä selvänä. Piilomainonta on torjuttava.

Haastateltavan ja haastattelijan oikeudet

17. Haastateltavalla on oikeus saada ennakolta tietää, millaisessa asiayhteydessä hänen lausumaansa käytetään. Hänelle on myös kerrottava, jos haastattelua voidaan käyttää

useissa eri välineissä. Haastateltavalle pitää aina kertoa, onko keskustelu tarkoitettu julkaistavaksi vai ainoastaan tausta-aineistoksi.

18. Haastateltavan pyyntöön tarkastaa lausumansa ennen julkaisemista on syytä suostua, jos julkaisuaikataulu sen mahdollistaa. Tarkastamisoikeus koskee vain haastateltavan omia lausumia, eikä sillä saa luovuttaa journalistista päätösvaltaa toimituksen ulkopuolelle.
19. Haastateltavan kieltoon julkaista lausumansa tulee suostua vain, jos olosuhteet ovat haastattelun antamisen jälkeen muuttuneet niin olennaisesti, että julkaiseminen olisi selvästi kohtuutonta.

Virheen korjaus ja oma kannanotto

20. Olennainen virhe on korjattava heti tiedotusvälineen toimituksellisilla verkkosivuilla ja lisäksi julkaisussa, jossa virhe on alun perin ollut.
21. Jos selvästi tunnistettavissa olevan henkilön tai tahon toiminnasta aiotaan esittää tietoja, jotka asettavat tämän erittäin kielteiseen julkisuuteen, kritiikin kohteelle tulee varata tilaisuus esittää oma näkemyksensä jo samassa yhteydessä.
22. Ellei samanaikainen kuuleminen ole mahdollista, voi erittäin kielteisen julkisuuden kohteeksi joutunutta olla tarpeen kuulla jälkeen päin. Jos näin ei tehdä, hyvään tapaan kuuluu julkaista hänen oma kannanottonsa.
23. Kannanotto on puheenvuoro, joka on syytä julkaista mahdollisimman nopeasti ilman sen yhteyteen liitettyjä asiattomia lisäyksiä.
24. Tavanomainen kulttuurikritiikki, poliittinen, taloudellinen tai yhteiskunnallinen arviointi sekä vastaavan muun mielipiteen esittäminen ei kuitenkaan synnytä oikeutta kannanottoon.
25. Ellei kannanotto ole julkaisukelpoinen, sen korjaamisesta on syytä neuvotella laatijan kanssa. Vaikka yksimielisyyteen ei päästäisi, olennainen sisältö on suositeltavaa julkaista asiallisessa muodossa.

Yksityinen ja julkinen

26. Jokaisen ihmisarvoa on kunnioitettava. Etnistä alkuperää, kansallisuutta, sukupuolta, seksuaalista suuntautumista, vakaumusta tai näihin verrattavaa ominaisuutta ei pidä tuoda esiin asiaankuulumattomasti tai halventavasti.
27. Yksityiselämään kuuluvia erityisen arkaluonteisia seikkoja voi julkaista vain asianomaisen suostumuksella tai jos niillä on poikkeuksellista yhteiskunnallista merkitystä. Yksityiselämän suoja on otettava huomioon myös kuvia käytettäessä.
28. Sairaus- ja kuolemantapauksista sekä onnettomuuksien ja rikosten uhreista tietoja hankittaessa ja uutisoitaessa on aina noudatettava hienotunteisuutta.
29. Julkisella paikalla tapahtuvaa toimintaa on yleensä lupa selostaa ja kuvata ilman asianosaisten suostumusta.
30. Julkistakin aineistoa julkaistaessa pitää ottaa huomioon yksityiselämän suoja. Kaikki julkinen ei välttämättä ole julkaitavissa. Erityistä varovaisuutta on noudatettava, kun käsitellään alaikäisiä koskevia asioita.
31. Rikoksesta tuomitun nimen, kuvan tai muita tunnistetietoja voi julkaista, ellei se tuomitun asemaan tai tekoon nähden ole selvästi kohtuutonta. Alaikäisen tai syyntakeettomana tuomitun henkilöllisyyden paljastamisessa on oltava erityisen pidättyväinen.
32. Tunnistamiseen johtavien tietojen käytössä on syytä olla varovainen, kun kyse on vasta rikosepäilyistä tai syytteestä.

33. Tietoja rikoksentekeijästä, syytetystä tai epäillystä ei yleensä pidä julkaista, jos ne paljastavat erityisen arkaluonteisen rikoksen uhrin.
 34. Arkaluonteisen rikoksen uhrin henkilöllisyys on suojattava, ellei sillä ole poikkeuksellista yhteiskunnallista merkitystä.
 35. Jos tutkintapyyntöstä, syyttestä tai tuomiosta on julkaistu uutinen, asiaa on mahdollisuuksien mukaan seurattava loppuun saakka. Oikeudenkäynnin aikana ei pidä asiattomasti pyrkiä vaikuttamaan tuomioistuimen ratkaisuihin eikä ottaa ennakolta kantaa syyllisyyteen.
- [Journalistin ohjeita muista maista löytyy osoitteesta ethicnet.uta.fi/](http://Journalistin_ohjeita_muista_maista_loytyy_osoitteesta_ethicnet.uta.fi/)

3.4. Julkisen sanan neuvoston alaikäisiä koskevat päätökset

Julkisen sanan neuvosto (JSN) tulkitsee hyvää journalistista tapaa ja puolustaa sanan- ja julkaisemisen vapautta. Neuvosto käsittelee myös toimittajan menettelyä tietojen hankinnassa.

Neuvosto antaa päätöksiä sille lähetetyistä kanteluista. Kantelun voi tehdä kuka tahansa, jonka mielestä tiedotusvälineissä on loukattu hyvää journalistista tapaa.

JSN on viime vuosina ottanut muutamissa päätöksissään kantaa alaikäisiä koskeviin kysymyksiin. Neuvoston lähtökohtana on, ettei lapsi tai nuori saa altistua julkisuudelle, josta on yleisen elämäkokemuksen perusteella hänelle haittaa.

Nuoret Kakolassa

Tuorein alaikäiseen viittaava päätös liittyy YLE:n *Kakola*-ohjelmaan, jossa kuusi alaikäistä lasta vietti yhdeksän päivää kurileirillä Kakolan entisessä vankilassa. JSN antoi vapauttavan päätöksen ja katsoi, että tv-kanava saattoi käyttää oman suostumuksensa ja huoltajien luvan turvin ohjelmassaan 15–17-vuotiaita poikia, vaikka siinä paljastettiin heistä arkaluonteisia seikkoja. Päätös perustuu vuoden 2005 Journalistin ohjeisiin, sillä asia käsiteltiin ennen kuin uudet ohjeet astuivat voimaan vuoden 2011 alussa.

Kantelijan mielestä ohjelma rikkoi Journalistin ohjeiden kohtaa 30, 31 ja 32, jotka käsittelevät alaikäisten ja rikollisten yksityiselämän suojaa. JSN:n mielestä ohjelmalla oli yhteiskunnallista merkittävyyttä, koska siinä kiinnitettiin huomiota rikoksia tehneiden nuorten mahdollisuuksiin muuttua yhteiskuntakelpoisiksi kansalaisiksi. Nuoret esiintyivät omilla kasvoillaan, mutta heistä mainittiin vain etunimi. Lisäksi tv-kanava oli muun muassa käyttämiensä asiantuntijoiden avulla varmistanut nuorten asianmukaisen kohtelun.

- [Päätös 4428/YLE/10](#)

Haudan takaa

Tuorein alaikäiseen viittaava langettava päätös koskee vainajan hienotunteista kohtelua ja lapsen asemaa. *Me Naisissa* julkaistu juttu kertoo yksityiskohtaisesti yksinhuoltajaäidin kokemuksista ja tämän edesmenneen miehen mielenterveysongelmista ja itsemurhasta. Jutussa vainajasta käytetään vain etunimeä, eikä asuinpaikkaa kerrota, mutta perhe tulee tunnistettavaksi, sillä leski, lapsi ja miehen vanhemmat esitellään samalla sukunimellä.

JSN:n mukaan juttu paljasti arkaluonteista tietoa myös perheen lapsen elämästä. Neuvoston mielestä ei ollut lapsen edun mukaista julkaista tietoa vanhemman mielenterveys-

ongelmista ja hänen piittaamattomuudesta lapsen etua kohtaan. Päätöksessä korostetaan, että toimitusten on noudatettava erityistä varovaisuutta käsiteltäessä alaikäisiä koskevia asioita – myös silloin, kun vanhempi haluaa tuoda asiat julkisuuteen.

► [Päätös 4313/AL/10](#)

Äiti ja poika

JSN antoi langettavan päätöksen *Kymen Sanomille* ja *Kouvolan Sanomille* jutusta, jossa toimittaja haastatteli nimeltä mainiten 17-vuotiasta poikaa. Juttu käsitteli poliisitutkinnassa olevaa rikosepäilyä, jonka kohteena oli pojan äiti. Neuvoston mukaan pojan haastatteleminen ja hänen nimensä mainitseminen tällaisessa yhteydessä rikkoo hänen yksityiselämänsä suojan, sillä lapsella ei ole mitään tekemistä äitinsä virkatoimen kanssa. Se, että lehti ei tiedä pojan olleen alaikäinen, ei vapauta lehteä vastuusta.

► [Päätös 4312A+B/SL/10](#)

Onko 112?

JSN antoi vapauttavan päätöksen asiassa, joka koski rikoksen uhrin hienotunteista kohtelua ja oikeudenkäyntiä. *Ilta-Sanomat* saattoi neuvoston mukaan julkaista ns. Ulvilan murhan litteroidun hätäpuhelunauhoituksen uhrin hienotunteisen kohtelun, ihmisarvon ja lasten aseman vaarantumatta.

► [Päätös 4297/SL/10](#)

Kyllä meille viina maistuu!

JSN antoi langettavan päätöksen jutusta, jossa haastateltiin ilman vanhempien suostumusta kuvien ja nimien kera kahta 13-vuotiasta poikaa alkoholin käytöstä. Neuvoston mukaan julkaisemalla lasten haastattelut ilman vanhempien suostumusta Etelä-Saimaa on rikkonut perheiden yksityiselämän suojaa ja laiminlyönyt riittävän lähdekritiikin.

► [Päätös 3856/SL/08](#)

3.5. Mediataloilla omia ohjeistuksia

Ainakin Helsingin Sanomilla, Yleisradiolla ja Suomen Tietotoimistolla on omia eettisiä ohjeistuksiaan. Verkosta on vapaasti luettavissa [Suomen Tietotoimiston tyylikirja](#), jonka luku 8 käsittelee toimittajan etiikkaa ja juridiikkaa. Kyseisessä luvussa annetaan ohjeita myös alaikäisen haastattelemisesta.

► *Katso myös 1.2. Ikkäkysymys*

3.6. Kansainvälistä aineistoa ja hyviä käytäntöjä

Kansainvälinen journalistiliitto on tuottanut ohjeet, joissa käsitellään laajasti lasten asemaa mediassa.

► *Peter McIntyre, [Child Rights and the Media. Putting Children in the Right. Guidelines for Journalists and Media Professionals. International Federation of Journalists \(IFJ\) 2002 \(pdf\)](#).*

70 maan journalistijärjestöt valmistelivat yhteiset periaatteet koskien journalismia ja lapsen oikeuksia Brasiliassa vuonna 1998 pidetyssä kokouksessa. Periaatteet hyväksyttiin Soulissa vuonna 2001.

► *[Children's Rights and Media: Guidelines and Principles for Reporting on Issues Involving Children](#).*

The MediaWise Trust on julkaissut lapsen oikeuksiin ja mediaan liittyviä käsikirjoja journalisteille.

- ▶ [*Mike Jempson & Denise Searle \(1. painos\), Charlotte Barry & Mike Jempson \(2. painos\), The Media and Children's Rights. A resource for journalists by journalists. MediaWise & UNICEF 1999, 2005, 2010 \(pdf\).*](#)
- ▶ *Mike Jempson & Bill Norris, Information and Child's Rights – The Challenge of Media Engagement. International Survey of Journalistic Standards Established for Reporting Children's Issues. The PressWise Trust & International Federation of Journalists (IFJ) 1997*
- ▶ [Lue lisää *MediaWisen* tuottamaa verkkoaineistoa lapsiin ja journalismiin liittyvistä projekteista ja artikkeleista.](#)

Lastensuojelujärjestöjen ohjeistuksia

Useat lastensuojelujärjestöt ovat tuottaneet omia ohjeistuksiaan.

Unicefin verkkomateriaalista löytyy yleisiä lapsen oikeuksiin liittyviä periaatteita, ohjeistusta haastattelutilanteeseen ja lapsiaihneiden käsittelyyn.

- ▶ [*Reporting guidelines to protect at-risk children, Unicef Press Centre.*](#)

Save the Children UK on julkaissut kirjan Interviewing Children. A Guide for Journalists and Others.

- ▶ [Lue lisää.](#)

Tutkimuksiin liittyvää ohjeistusta

Ensimmäinen lapsiin ja nuoriin kohdistuvan tutkimuksen eettisiä kysymyksiä pohtiva artikkelikokoelma ilmestyi vuonna 2010.

- ▶ *Hanna Lagström, Tarja Pösö, Niina Rutanen & Kaisa Vehkalahti (toim.), Kohti eettisesti kestävä lasten ja nuorten tutkimusta. Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka. Lapsuudentutkimuksen seura ja Nuorisotutkimusseura 2010.*

Opetusministeriön asettama Tutkimuseettinen neuvottelukunta on laatinut tutkimusta koskevat eettiset periaatteet.

- ▶ [*Humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet ja ehdotus eettisen ennakoarvioinnin järjestämiseksi. Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2009 \(pdf\).*](#)

A

ss

t

ss

C

d

ss

r

ss

o